

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВ ЛЮДИНИ**

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ»**

(28 червня 2024 року)

КИЇВ 2024

УДК 340.12; 342; 342.7

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Сьох Катерина Ярославівна – завідувач кафедри конституційного права та прав людини, кандидат юридичних наук, доцент

Осауленко Андрій Олександрович – доцент кафедри конституційного права та прав людини, доктор юридичних наук, професор

Чеханюк Леся Володимирівна – старший викладач кафедри конституційного права та прав людини, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 24.07.2024 № 7

Матеріали подані в авторській редакції:

Актуальні питання становлення та розвитку сучасного конституціоналізму в Україні: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Київ, 28 червня 2024 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2024. 87 с.

Національна академія внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

№	Прізвище та ініціали учасника круглого столу	Тема доповіді	№ стор.
1.	Бреус А.Ю.	Концепція верховенства права і права людини	5
2.	Бузейчук Я.Р.	забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні під час воєнного стану	8
3.	Бутенко Д.В.	Право на свободу та особисту недоторканість: національний та міжнародний аспект	12
4.	Головко О.В.	Колізії та суперечність в нормативно-правових актах в умовах воєнного стану	15
5.	Гудзенко Є.П.	Реалізація права людини на захист здоров'я в умовах реалій сьогодення	19
6.	Демиденко В.О.	Розвиток європейського та національного муніципального права як елемент забезпечення локальної демократії	22
7.	Жменяк Ю.Ю.	Презумпція невинуватості як визначальна конституційна засада захисту прав людини в сфері кримінального судочинства	23
8.	Жучков А.О.	Роль конституційних засад виконання судових рішень у становленні сучасного конституціоналізму в Україні	27
9.	Коршак Л.	Проблеми та шляхи вдосконалення законодавства України у сфері прав людини в умовах воєнного стану	29
10.	Кривенко В.В.	Роль превентивної комунікації у забезпеченні прав людини в умовах збройного конфлікту	31
11.	Кузнецова Б.	Право на свободу світогляду і віросповідання в Україні та державах-членах ЄС: окремі аспекти конституційно-правового регулювання	34
12.	Кузнецова В.Ю.	Співпраця ЄС та України задля підтримки українських біженців	37
13.	Лапка В.-А. П.	Роль експертної служби МВС України у забезпеченні прав людини в умовах війни	41

14.	Лисенко Б.	Особливості та проблемні аспекти формування Конституційного Суду України	43
15.	Лук'янчук Д.	Конституція України: фундамент національної правової системи	46
16.	Мельничук А.М.	Вплив європейських інтеграційних процесів на розвиток економіки та культури України	49
17.	Михайлюк А.В.	Принципи верховенства права та поділу влади згідно з конституцією України	52
18.	Мунтян Б.С.	Спільні та відмінні риси правосуддя України та країн ЄС	55
19.	Овезова К.Р.	Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні	58
20.	Осауленко А.О., Донченко Д.В.	Еволюція конституції України	60
21.	Поважнюк К.	Конституційне закріплення демократичності в Україні	63
22.	Романенко Л.М.	Конституціоналізм, як складова становлення конституційного ладу в Україні під час воєнного стану	66
23.	Романович А.	Конституційні засади забезпечення територіальної цілісності та недоторканості України	69
24.	Сокол Д.О.	Актуальні питання щодо реалізації прав і свобод громадян України за кордоном	71
25.	Тригубенко Г.В.	Проблеми забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в умовах збройного конфлікту в Україні	74
26.	Хізанов О.Д.	Перспективи республіканської форми державного правління в Україні у світлі сучасних викликів	78
27.	Чеханюк Л.В., Мамойлик Ю.А.	Сучасна міграційна політика Європейського Союзу: виклики та можливості для України	80
28.	Шуманевська К.А.	Співпраця України та європейського союзу в сфері ядерної безпеки в умовах воєнного стану	82
29.	Ящур П.О.	Деякі проблемні питання централізації влади в Україні	85

*Бреус Анастасія Юріївна,
студентка 2-го курсу ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

Ідея верховенства права стала однією з найпопулярніших у сучасному світі. Не тільки в західних країнах, де верховенство права традиційно є однією з найвищих демократичних цінностей, але й у країнах Сходу (включаючи комуністичний Китай), а також у країнах Півдня та Півночі, політики постійно посиляються на верховенство права. Верховенство права є важливою складовою міжнародних правових документів, особливо тих, що стосуються прав людини і громадянина. Верховенство права все частіше закріплюється в національних конституціях і законах. Воно також активно використовується міжнародними та національними судами.

З часу здобуття незалежності, а особливо після прийняття Конституції 1996 року, принципу верховенства права в Україні приділяється значна увага як на рівні доктрини правознавців, так і на рівні правотворчості та правозастосування – законодавцем і судами.

Значну увагу осмисленню та вивченню цього питання в сучасній Україні приділяли С.П. Головатий, В.О. Зайчук, В.М. Кампо, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, Д.М. Лук'янець, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, Г.М. Олексик, В.В. Лемак та інші.

Верховенство права є основоположним принципом сучасного правопорядку у світі, який був встановлений з прийняттям Статуту ООН. Статут є документом, який заклав основи якісно нових цивілізованих правовідносин та сучасного світового порядку. Верховенство права відображає ідеали свободи, демократії та прав людини, які є спільним надбанням людства, і поступово втілює їх у життя, регулюючи всі суспільні відносини в контексті найвищої справедливості.

Оскільки термін "верховенство права" багатогранний, його часто трактують в різних аспектах, і це поняття стає динамічним, тому важко знайти конкретне визначення. Свідченням цьому є те, що його визначення не змогла дати і Венеціанська Комісія у звіті щодо верховенства права, прийнятому на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 р. на основі зауважень її членів П'єтера Ван Дізка (Нідерланди), Грет Халлер (Швейцарія), Джефрі Джоуела (Сполучене Королівство), Каарло Туорі (Фінляндія). Звіт побудований головним чином на аналізі підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-

правових документах, конституціях та законодавстві низки країн, а також у науковій літературі. Показово, що розділ IV Звіту, присвячений аналізу окремих наукових джерел, має досить промовисту назву «У пошуках визначення». У самому звіті автори не запропонували якоїсь всеохоплюючої дефініції, хоч висновки, які містяться у ньому, безперечно сприяють поглибленому осмисленню верховенства права [1].

В Україні принцип верховенства права закріплено в ряді нормативно-правових актів, а саме в: Основному Законі (Конституції) України, Статуті Ради Європи і Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (що є частинами національного законодавства), Кодексі адміністративного судочинства України тощо. Своє бачення принципу верховенства права виклав і Конституційний Суд України в рішенні від 2 листопада 2004 року, там зазначається що: "Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права" [2].

На рівні поточних законів принцип верховенства права згадується неодноразово, але його зміст розкритий лише в одному - у ч. 1 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України, де передбачено: «Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». При цьому слід урахувати також ч. 2 цієї ж статті: «Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини» [3].

Принцип верховенства права передбачає не тільки визнання основних прав людини, а й обов'язковість їх додержання й забезпечення державою. Цю вимогу принципу верховенства права закріплено у ст. 3 Конституції (ще до фіксації самого принципу), згідно з ч. 2 де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрям діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави (до внесення змін до самого принципу), отже, діяльність як держави в цілому, так і її окремих підрозділів залежить від того, наскільки вони ефективні. інститути, включаючи законодавчі органи, повинні носити правовий характер. Це положення в позитивній формі, по суті, формулює ще одну істотну вимогу принципу верховенства права: верховенство закону.

Зрештою, правова природа діяльності законодавчого органу означає, що зміст і спрямованість законодавства повинні визначати права і свободи людини [4].

У контексті правової системи ЄС верховенство права також загалом пов'язане з принципами демократичного управління та поваги до прав і свобод людини. Цей зв'язок простежується, зокрема, в документі Ради ЄС, в якому говориться, що "верховенство закону". Це дозволяє громадянам захищати свої права, забезпечує наявність законодавчих і судових органів, які в повній мірі забезпечують права людини і основні свободи, а також справедливу, доступну і незалежну судову систему. "Верховенство права забезпечує прозоре, стабільне та ефективне законодавство, незалежні конституційні та судові органи, ефективне управління на місцевому та національному рівні, кваліфікована, незалежна та ефективна судова система, система відповідального правозастосування та вільні засоби масової інформації [5].

Список використаних джерел:

1. Рудич Ф.М. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібн. / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан та ін. – К.: Либідь, 2008

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 45.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. - 2005. - № 32.

4. Козюбра М. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика[Текст] / М. Козюбра // Українське право. - 2006.

5. Ноговіцина Ю. Верховенство права в Україні як складова інтеграційного процесу[Текст] / Ю. Ноговіцина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2007.

*Бузейчук Ярослава Русланівна,
студентка 201 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема забезпечення прав людини наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття є надзвичайно актуальною та складною як в національному, так і в міжнародному контексті. Україна, як і інші країни, зіткнулася з викликами щодо дотримання прав та свобод громадян, закріплених у Конституції. Особливо це стосується соціально-економічних прав, які не завжди отримують достатню увагу і захист від держави.

В контексті світового досвіду, країни з розвинутими правовими системами і демократичними установами демонструють успішні приклади забезпечення верховенства права. Це є ключовим аспектом для забезпечення оптимальної балансованості між суспільними, особистісними і державними відносинами, що дозволяє кожній особі в повному обсязі реалізувати свої права та свободи.

Моніторинг забезпечення прав людини міжнародними організаціями відіграє важливу роль у встановленні стану справ у цій сфері. Він не лише допомагає виявляти проблемні аспекти та порушення прав, але й стимулює впровадження необхідних реформ і заходів для покращення ситуації.

Для України важливо пристосувати світові та національні правові стандарти до внутрішньої ситуації і реалій, залучаючи для цього всі галузі державної влади та громадянське суспільство. Це вимагає комплексного підходу і довгострокових зусиль, щоб забезпечити сталий прогрес у сфері прав людини і підвищити рівень захисту цих прав на практичному рівні.

Мета тези - про стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі можна розпочати з підкреслення важливості прав людини як першорядної цінності суспільства. Це відображається у тому, що права людини є не лише історично нестійкою категорією, але й здатність до їхнього універсального визнання "однією з властивостей прав людини є їхня здатність вважатися універсальною цінністю, тобто вони мають значення для будь-якого суспільства громадянського типу, незалежно від національно-культурного контексту.» [1]

Слід зазначити, що Конституція України закріпила якісно нову систему прав і свобод людини і громадянина, в яку включено відповідні положення міжнародно-правових актів, що безпосередньо стосуються прав і свобод громадянина та містять відповідні зобов'язання держав-учасниць щодо визнання, легалізації, гарантування реалізації, а також охорони і захисту таких

прав і свобод з боку держави та її інституцій. Конституція України розширила цілий ряд прав і свобод людини та громадянина

Як загальна суспільна цінність права людини є об'єктом конституційно-правового регулювання законодавства України, яке, маючи національні особливості, характеризується суттєвими спільними рисами із законодавством держав континентальної Європи. Система захисту основних політичних прав і свобод людини і громадянина є сукупністю гарантій (конституційних, нормативно-правових, соціально-правових, політичних, міжнародних та інших), а також державно-управлінськими механізмами гарантування, суспільною свідомістю і соціальними практиками їх закріплення.

Конституційні права людини і громадянина представляють собою набір можливостей, які суб'єкти конституційно-правових відносин можуть використовувати відповідно до стану розвитку громадянського суспільства та держави. Конституційні свободи, у свою чергу, надають людині можливість діяти згідно з власними інтересами та телеологічними настановами.

Конституційні обов'язки людини і громадянина визначають міру обов'язкової поведінки, яку кожен повинен дотримуватися для забезпечення нормального функціонування інших суб'єктів громадянського суспільства. Це важливий аспект, що регулює взаємодію між людьми в суспільстві.[2]

Права людини є глобальною проблемою, яка потребує вирішення на рівні кожної держави через якість конституційної регламентації та конституційного регулювання суспільних відносин. Україна визнає важливість цих принципів, починаючи від закріплення їх в Преамбулі Конституції, де зазначено, що Основний Закон країни прийнятий для забезпечення прав і свобод людини.

Наприклад, стаття 3 Конституції України визнає, що права і свободи людини, а також їх гарантії, визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Свобода слова, як одна з найважливіших конституційних свобод, є необхідною умовою для реалізації інших конституційних принципів.

Таким чином, конституційні права і свободи, а також обов'язки громадян, є ключовими складовими конституційного ладу України, що визначають її суспільні відносини та гарантують захист особистості та її гідність.

Основна ідея полягає в тому, що у демократичних системах права людини вважаються невід'ємними і природними, оскільки вони обмежують владу держави, а не навпаки. Держава в демократії визнає права людини як передумову свого існування і функціонування.

У той час як у недемократичних та тоталітарних режимах права людини розглядаються як щось, що залежить від волі держави. Вони можуть бути визнані чи відхилені залежно від політичних потреб держави, існуючих установлень та режимів. Таким чином, введення воєнного стану або інші авторитарні дії можуть значно вплинути на забезпечення прав людини, оскільки вони не мають гарантованого захисту, який є характерним для демократичних систем.

Зважаючи на фундаментальний характер окресленої проблематики, її правове регулювання має здійснюватися на конституційно-правовому рівні. Відповідно до ст. 3 Конституції України, саме на державі лежить обов'язок забезпечувати права людини. При цьому відзначається, що саме права людини є

тим явищем, що визначає напрям діяльності держави, її функціональну спрямованість і саме держава є відповідальною за реалізацію та утвердження прав людини.

Виходячи із цього постулату, можна зробити однозначний висновок, що воєнний стан не може бути використаний для того, щоб «відмовитися» від свого обов'язку забезпечувати права людини. Окрім цього, у Конституції України викладено окремі положення, які визначають особливості реалізації прав людини в умовах воєнного стану. Ці приписи містяться у розділі II Основного закону.

Наведене положення повною мірою реалізовано у підході до забезпечення прав людини в Україні. Так, відповідно до ст. 64 Конституції України, права людини «не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» [3].

У цьому приписі вказується на нормативну основу обмеження прав людини – Конституція України; не підзаконний акт, не закон, а саме Конституція (у демократичному суспільстві Конституція розглядається у першу чергу як акт установчої влади народу, у якому встановлюються повноваження органів публічної влади, їх обмеження тощо). Українська Конституція передбачає особливу процедуру внесення змін до неї, що є засобом охорони Конституції, у тому числі й щодо обмеження прав людини. Виходячи з характеру обмеження прав людини, видається правильним саме конституційно-правовий механізм їх обмеження. Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції».

Ця конституційна норма є бланкетною, вона містить перелік статей Конституції, у яких закріплено ті права і свободи людини, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Цілком очевидно, що цей перелік складається не з декількох прав, а містить цілу низку, оскільки правам людини властивий фундаментальний характер: права являють такі можливості людини, які забезпечують основоположні потреби людини без наявності яких людина «втрачає» свою сутність. Саме такий стан має бути іманентний демократичній державі. «У суспільстві, яке як найважливішу соціальну цінність сприймає людину, її внутрішню свободу та права як прояв цієї свободи, формується імперативний посил до держави та її інституцій щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина»[4].

Отже можемо підсумувати, що таким чином, воєнний стан доцільно розглядати як засіб відновлення умов, за яких людина може ефективно реалізувати свої права та свободи. Відповідно, права людини визначають межі діяльності публічної влади щодо введення воєнного стану та засоби, що нею використовуються. При цьому низка прав не може бути обмежена, а обмеження інших прав не може знищувати їх сутність. Окрім визначення прав людини, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, конституційно-правові норми визначають особливості реалізації окремих прав за досліджуваних обставин:

права на власність та права на працю.

Це означає, що обмеження прав повинні бути необхідними, адекватними і пропорційними для досягнення законних цілей в умовах воєнного стану чи інших надзвичайних ситуацій.

Зазначене також підкреслює, що приписи про обмеження прав людини в умовах воєнного стану мають неімперативний характер, що означає, що вони не можуть бути застосовані без обґрунтування та обмеження. Публічна влада має чітко визначати обсяг та межі обмежень, а також гарантувати, що ці обмеження не викликають довготривалого погіршення стану прав людини.

Аналіз другого розділу Конституції України, який стосується особливостей правового регулювання в умовах воєнного стану, дозволяє чітко визначити процедури та умови, за яких можуть бути введені обмеження прав людини. Це включає як конституційні норми, так і механізми їх застосування, що мають захищати права і свободи громадян навіть у надзвичайних умовах.

Отже можна підсумувати, що таким чином, воєнний стан доцільно розглядати як засіб відновлення умов, за яких людина може ефективно реалізувати свої права та свободи. Відповідно, права людини визначають межі діяльності публічної влади щодо введення воєнного стану та засоби, що нею використовуються. При цьому низка прав не може бути обмежена, а обмеження інших прав не може знищувати їх сутність. Окрім визначення прав людини, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, конституційно-правові норми визначають особливості реалізації окремих прав за досліджуваних обставин: права на власність та права на працю.

Список використаних джерел:

1. Лазарева М.Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. 2020 р.
2. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. 2022 р.
3. Цуркан-Сайфуліна В. Забезпечення прав людини як найважливішої конституційної категорії в умовах воєнного стану. 2023р.
4. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. 2023 р.

*Бутенко Дарина Володимирівна,
студентка 201 навчальної групи ННІ №2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,*

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Становлення України як демократичної держави передбачає дотримання, охорону та захист прав особи, що є одним із пріоритетних її завдань. Одним із таких є право на свободу та особисту недоторканість, яке закріплене основним законом – Конституцією України та означає можливість особи здійснювати свої дії згідно власного розсуду, інтересів та мети. Право на свободу розуміється як одне з основних природних прав людини, без яких неможлива демократія кожної країни та яке гарантується низкою нормативно-правових актів міжнародного значення.

Проте, варто зазначити, що після введення у лютому 2022 року воєнного стану на території України, питання реалізації права на свободу та особисту недоторканість становить важливу проблему, що зумовлює актуальність даного дослідження. Таким чином виникає потреба аналізу права на свободу людини і громадянина, а також проблем його дотримання та захисту державою в сьогоденні реаліях.

Право на свободу та особисту недоторканість було закріплене у законодавчих актах українського народу ще до часів становлення незалежності України. Зокрема, Т. М. Слінько зазначає, що проект основного закону УНР 1918 року та Конституція УРСР закріплювали дане право як одне з найвагоміших для держави, що і є основоположенням демократичних поглядів, які реалізуються наразі [1].

На даний час право на свободу має свій вияв у статті 29 Конституції України [2] та інших національних та міжнародних нормативних положеннях, що пов'язані із застосуванням цього права. Спираючись на це, О.М. Тупицький відносить право на свободу та особисту недоторканість до основоположних прав людини і громадянина української держави [3, с. 112].

Законодавством передбачено, що забороняється порушення та обмеження невід'ємних прав на життя, повагу до гідності особи, її свободи, що також стосується і свободи та особистої недоторканості [2]. Крім того, право на свободу та особисту недоторканість особи є таким, що не може бути обмеженим за жодних умов, зокрема і під час воєнного стану.

Проте, варто зазначити, що на даний час держава перебуває в досить складних умовах, адже частина території є окупованою, на деяких територіях ведуться бойові дії, країна наразі переживає тяжку економічну кризу. Зазвичай,

такі обставини виступають причиною певного обмеження прав і свобод людини, тому Україна не стала винятком.

Таким чином, зважаючи на обставини, що відбуваються на сході України, державою було оприлюднено Постанову про рішення відступити від деяких міжнародних положень, що стосуються захисту прав людини і її основоположних свобод. Варто підкреслити, що таке рішення не вважається порушенням цих прав, а лише обмеженням, що може бути допустимим за виняткових обставин.

Із вмісту даної Постанови відомо, що Україна не несе відповідальності за додержання прав людини на таких територіях, як Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, та деякі частини Донецької та Луганської областей. Крім того, що стосується даних областей, у зв'язку із антитерористичною операцією, допускаються обмеження прав людини, що передбачені низкою статей КУ, зокрема і статтею 29 [4].

О. М. Тупицький зазначає, що такі обмеження мають вияв в ході: превентивного затримання осіб, що причетні до терористичної діяльності; обмеження щодо перебування у певний час доби на вулицях, тобто введення комендантської години; тимчасове обмеження руху транспорту; огляд документів, речей тощо [3, с. 113].

Варто зазначити, що дані заходи дійсно обмежують право людини на свободу та особисту недоторканність, проте доцільним буде твердження, що такі обмеження запроваджуються державою, зважаючи на обставини, що є небезпечними для життя та здоров'я людини та громадянина, що у свою чергу охороняють їх.

Не можливо не відмітити діяльність Конституційного Суду у сфері захисту права на свободу та особисту недоторканність. Велике значення у забезпеченні даного права є його діяльність, адже досить часто вона полягає у застосуванні норм міжнародного права [3, с. 116]. Як уже було зазначено, захист права на свободу та особисту недоторканність забезпечується не лише національним законодавством, а й міжнародним. Тому, міжнародні правові акти та практика ЄСПЛ має велике значення в діяльності українського судочинства, адже це зумовлює співвідношення правової системи України європейським принципам та стандартам. Водночас, важливими нормативно-правовими актами виступають не лише ті, що передбачені ЄС, а й такі, що вважаються загальнообов'язковими для усіх держав світу.

Варто підкреслити важливість міжнародного захисту права особи на свободу та особисту недоторканність в умовах сучасності української держави. Адже у зв'язку із вторгненням російських військ на територію держави виникає загроза порушення цього права зі сторони держави-агресора. Наразі непоодинокими є випадки порушення права особи на свободу та особисту недоторканність в умовах окупації чи полону, що є наслідком дій країни-агресора. Такі питання повинні висвітлюватись на міжнародному рівні із застосуванням міжнародних правових норм щодо захисту прав людини. Тому що в такому разі порушуються не лише норми Українського законодавства, а й міжнародних актів.

Отже, право на свободу є конституційним правом кожної особи, що не може бути порушеним та обмеженим без законних на те підстав. Проте велике значення наразі мають обставини, від яких залежить можливість держави забезпечувати ефективно їх дотримання. Тому, з проведенням дослідження, можна зробити висновок, що в умовах сьогодення дане право потребує особливої охорони та засобів захисту. Правова національна та міжнародна політики повинна звертати увагу на всі сучасні події, які відбуваються у світі, разом і в Україні, щоб сприяти належному захисту прав осіб на свободу та особисту недоторканість. Така потреба виникає із зобов'язання держави захищати права людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Слінько Т. М. Конституційно-правове забезпечення права на свободу та особисту недоторканість в Україні. Європейські перспективи. 2015. № 6. С. 93-98.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
3. Тупицький О. М. Конституційне право на свободу та особисту недоторканність і роль Конституційного Суду України у його забезпеченні. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 5. С. 112-117.
4. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про затвердження Заяви Верховної Ради України «Про відступ України від окремих...» Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України Київ: 2015 URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/109896.html>

Головко Олександр Віталійович,
курсант 208 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КОЛІЗІЇ ТА СУПЕРЕЧНІСТЬ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який вводиться в умовах загрози національній безпеці держави. Він дозволяє органам влади застосовувати спеціальні заходи для забезпечення безпеки та громадського порядку. Однією з ключових проблем в умовах воєнного стану є забезпечення балансу між національною безпекою та дотриманням основних прав і свобод громадян. Конституційні права і свободи громадян можуть бути обмежені під

час воєнного стану, але такі обмеження повинні мати чіткі конституційні межі та бути обґрунтованими [1].

Варто наголосити, що під час воєнного стану держава може тимчасово обмежити певні права і свободи громадян для забезпечення національної безпеки. До таких обмежень можуть належати:

- свобода пересування: введення комендантської години, обмеження на в'їзд і виїзд до окремих територій, заборона виїзду за кордон для певних категорій громадян;
- свобода слова та інформації: контроль за засобами масової інформації, обмеження на публікації, які можуть загрожувати національній безпеці;
- свобода зібрань та асоціацій: заборона або обмеження масових заходів, мітингів, демонстрацій та зборів;
- право на приватність: можливість проведення обшуків без попереднього дозволу суду, контроль за електронною комунікацією.

Конституція України передбачає можливість обмеження певних прав і свобод в умовах воєнного стану, але встановлює чіткі межі таких обмежень. Зокрема, будь-які обмеження повинні відповідати принципу законності, тобто бути чітко визначеними в законодавстві, та принципу пропорційності, тобто бути необхідними і адекватними до наявної загрози [2]. Зокрема, принцип законності передбачає, що обмеження повинні мати чітке правове обґрунтування, а всі заходи, що вводяться під час воєнного стану, повинні бути закріплені в нормативно-правових актах, що приймаються відповідно до Конституції. Принцип пропорційності означає, що обмеження повинні бути необхідними для досягнення легітимної мети – захисту національної безпеки; вони не повинні бути надмірними і мають мінімізувати негативний вплив на права і свободи громадян.

Однак, надзвичайно важливим завданням під час воєнного стану є забезпечення балансу між національною безпекою та дотриманням прав людини. Це вимагає чіткої координації дій органів влади та дотримання принципів правової держави. Основні аспекти забезпечення такого балансу включають:

- прозорість і підзвітність: органи влади повинні діяти прозоро і бути підзвітними громадськості; всі заходи, що вводяться під час воєнного стану, повинні бути обґрунтованими і публічно оголошеними;
- захист прав вразливих груп: особлива увага повинна приділятися захисту прав вразливих груп населення, які можуть найбільше постраждати від обмежувальних заходів;
- механізми правового захисту: громадяни повинні мати можливість оскаржувати неправомірні дії органів влади в судовому порядку, важливо забезпечити доступ до правової допомоги та ефективних засобів правового захисту.

У наш час надзвичайно великою проблемою є неузгодженість нормативно-правових актів, які суперечать одне одному. Неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхнє протиріччя з одного й того самого предмета

регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного і того ж питання, в теорії права відомі як колізія норм права [3].

Вища юридична сила закону полягає також у тому, що всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм. Підпорядкованість таких актів законам закріплена у положеннях Конституції України. Отже, у випадку суперечності норм підзаконного акта нормам закону слід застосовувати норми закону, оскільки він має вищу юридичну силу.

Зокрема, у разі існування неузгодженості між актами, виданими одним і тим же органом, але які мають різну юридичну силу, застосовується акт вищої юридичної сили [3]. Наприклад, у випадку суперечності норм закону та Конституції України, які прийняті Верховною Радою України, колізія вирішується на користь Конституції, яка має найвищу юридичну силу [4].

Наприклад, на сьогодні обговорюється питання легітимності Президента України, адже згідно Конституції України Президент обирається строком на 5 років (ст. 103), а в ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» зазначається в статті 19, що «в умовах воєнного стану забороняються: зміна Конституції України; зміна Конституції Автономної Республіки Крим; проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; проведення страйків, масових зібрань та акцій» [9]. Ця колізія врегульовується іншою нормою Конституції України (ст.108), яка чітко формулює положення про те, що Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України [2].

Закони можуть суперечити одне одному і якщо, наприклад, порівнювати Закон України «Про Національну поліцію» [5] та Закон України «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [6], то в ЗУ «Про Національну поліцію» підстави перевірки документів зазначені в статті 35 цього закону, а в ЗУ «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» зазначаються додаткові підстави і для перевірки також потрібний відповідний наказ коменданта.

Проте, якщо з документами, що мають різну юридичну силу, зрозуміло, то з нормативно-правовими актами, що мають однакову юридичну силу, все складніше, адже незрозуміло, який закон застосовувати чи використовувати в певних ситуаціях. У разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності. Така неузгодженість може виникнути внаслідок того, що прийняття нової норми не завжди супроводжується скасуванням «застарілих» норм з одного й того ж

питання [3; 4].

Крім того, при розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом [3; 4]. Загальні - розраховані на все населення. Низка законів, насамперед кримінальних, поширюються на громадян держави незалежно від місця їх перебування (за кордоном). Спеціальні - розраховані на певне коло осіб. Одні закони поширюються на всіх індивідуальних і колективних суб'єктів, інші - лише на конкретну категорію осіб (пенсіонерів, військовослужбовців, лікарів, вчителів тощо). Їх дія в просторі та за колом осіб не збігається. Іноземні громадяни і особи без громадянства прирівняні в правах і обов'язках із громадянами держави за деякими винятками. Їм не надаються окремі права і на них не покладаються певні обов'язки: обирати і бути обраними до державних органів країни, бути судьями, перебувати на службі в збройних силах тощо [7; 8].

Таким чином, в умовах воєнного стану забезпечення балансу між національною безпекою та дотриманням прав людини є надзвичайно важливим і складним завданням. Обмеження прав і свобод громадян повинні мати чітке правове обґрунтування і відповідати принципам законності та пропорційності. Тільки за таких умов можна досягти ефективного захисту національної безпеки, не порушуючи основних прав і свобод людини.

Варто наголосити, що вирішення колізії між законами, що мають однакову юридичну силу, потребує ретельного аналізу та застосування принципів правової ієрархії та спеціалізації. У випадках, коли закони суперечать один одному, суди та юристи часто застосовують принцип, за яким спеціальний закон переважає над загальним, а новіший закон - над старішим. Для подолання прогалів між законами важливо використовувати методи системного аналізу та правового тлумачення, залучаючи доктрину і прецеденти. Вирішення таких питань також вимагає активної роботи законодавчих органів для вдосконалення правової системи та усунення недоліків шляхом прийняття нових, чіткіших норм. Було б доречно офіційно затвердити порядок юридичної сили та ієрархію нормативно-правових актів. Раніше вже були спроби офіційно закріпити ієрархію нормативно-правових актів, проте цей закон був відхилений [10].

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 виданий Голос України, Урядовий кур'єр, Офіційний вісник України, Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996, виданий «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26.12.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text>
4. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами : Лист Міністерства юстиції

України від 30.01.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09#Text>

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015, Голос України, Урядовий кур'єр, Офіційний вісник України, Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

6. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>

7. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 виданий Голос України, Офіційний вісник України, Урядовий кур'єр, Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

8. Нормативно-правові акти: поняття, види, дія нормативно-правових актів у часі, просторі й за колом осіб : Osvita.ua. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9861/>

9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 виданий Голос України, Урядовий кур'єр, Відомості Верховної Ради України, Офіційний вісник України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

10. Проект Закону про нормативно-правові акти. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31313

*Гудзенко Єлизавета Павлівна,
студентка 201 навчальної групи ННІ №2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Славна Оксана Володимирівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Ситуація з охороною здоров'я в Україні є однією з найбільш актуальних і проблемних, особливо в умовах військового стану. Не всі громадяни мають змогу скористатися безкоштовною медичною допомогою, передбаченою Конституцією України, через обмеженість фінансів, необхідних для оплати ліків, матеріалів та госпіталізації. Низька оплата праці медичних працівників не забезпечує навіть мінімальний рівень достатку, що стає ще більш проблематичним у період військових дій. Низька оплата створює проблеми, такі як втрата кваліфікованих кадрів, виснаження та згоряння серед медичного персоналу, а також погіршення якості медичних послуг через недостатній персонал. Це ще більш загострюється у період війни, коли потреба у медичних послугах зростає. Ця ситуація впливає на морально-етичне сприйняття медичними працівниками хворих і, відповідно, пацієнтами до медиків, ускладнюючи вже складну ситуацію в охороні здоров'я країни.

Право людини на захист здоров'я є основним та невід'ємним. Це означає, що кожна людина має право на доступ до медичних послуг, які забезпечують її фізичне та психічне благополуччя. Це право передбачає безперешкодний доступ до медичної допомоги, ліків, профілактичних заходів, інформації про стан свого здоров'я та можливості його покращення. Це також включає право на захист від дискримінації у медичному обслуговуванні, право на конфіденційність медичної інформації та можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються власного здоров'я [2, с. 35].

Україна є учасником міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я, є членом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та інших міжнародних організацій. Держава забезпечує цим організаціям належні умови для діяльності на своїй території, сприяє розширенню та поглибленню участі України у заходах, що проводяться ними. Згідно зі своїми міжнародно-правовими зобов'язаннями, Україна бере участь у реалізації міжнародних програм охорони здоров'я. Держава також сприяє діяльності спільних підприємств у сфері охорони здоров'я, організовує спільну підготовку фахівців і розвиває і підтримує інші форми міжнародного співробітництва, що відповідають міжнародному праву і законодавству України.

Заклади охорони здоров'я, реабілітаційні заклади, уповноважені органи

професійного самоврядування, громадяни та їх об'єднання мають право відповідно до законодавства самостійно укладати договори (контракти) з іноземними юридичними і фізичними особами про будь-які форми співробітництва, брати участь у діяльності відповідних міжнародних організацій, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність. Незаконні обмеження міжнародного співробітництва з боку державних органів та посадових осіб можуть бути оскаржені у встановленому порядку, в тому числі до суду.

В наступний етап вже розпочато роботу над удосконаленням законодавства у галузі охорони здоров'я. Протягом трьох місяців спеціалізована експертна група, до складу якої входили іноземні фахівці, підготувала проект Національної стратегії розвитку нової системи охорони здоров'я України на період до 2025 року. Цей документ визначає стратегічний зміст, концепцію, пріоритети, завдання та основні заходи, спрямовані на вдосконалення вітчизняної системи охорони здоров'я протягом наступних 10 років. Основною метою є встановлення шляхів і механізмів створення нової системи охорони здоров'я, реалізація яких сприятиме підтримці та розвитку системи громадського здоров'я. Основний акцент робиться на профілактиці в охороні здоров'я, зниженні рівня захворюваності, інвалідності та смертності серед населення, підвищенні якості та ефективності медичної допомоги, впровадженні ефективних організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів, а також на підвищенні соціальної справедливості та захисті прав громадян у сфері охорони здоров'я [1].

Враховуючи сучасний стан фінансування системи охорони здоров'я в Україні та глобальні тенденції, впровадження обов'язкового медичного страхування стає необхідним та неминучим кроком у напрямку повного реформування. Перехід до системи обов'язкового соціального медичного страхування в Україні є єдиним ефективним методом покращення ситуації в охороні здоров'я, що підтверджено світовим досвідом і сприятиме підвищенню якості, доступності та своєчасності надання медичної допомоги населенню.

Проблеми забезпечення права людини на захист здоров'я в умовах війни в Україні є значущими та комплексними. Воєнний стан в країні призвів до серйозних викликів у сфері охорони здоров'я, погіршивши доступ до медичної допомоги для мешканців постраждалих територій. Це обумовлено зниженням доступності медичних закладів, обмеженим доступом до ліків, а також перешкодами для медичного персоналу у наданні необхідної допомоги через ризики та загрози безпеці [3, с. 100].

Окрім того, воєнний стан призвів до руйнування інфраструктури охорони здоров'я, зокрема медичних закладів і обладнання, що створило додаткові перешкоди для забезпечення нормального функціонування системи охорони здоров'я. Така ситуація породжує серйозні проблеми, включаючи обмежений доступ до медичної допомоги, нестачу ліків та медичного обладнання, збільшення показників травматизму та захворюваності через ускладнення у доступі до медичних послуг. Важливою стає не лише надання медичної допомоги, а й забезпечення безпеки для медичного персоналу та захист їх прав у зоні конфлікту.

Отже, право людини на захист здоров'я в Україні стикається з серйозними викликами, особливо в умовах війни. Наявність військових дій породжує складні проблеми у забезпеченні доступу до медичної допомоги, обмежує роботу медичних закладів і спричинює нестачу ліків та медичного обладнання. Крім того, воєнний стан може ускладнювати роботу медичного персоналу, поставляти їх життя під загрозу та перешкоджати наданню невідкладної допомоги [4, с. 7-9].

Щоб забезпечити це право належним чином, потрібно негайно вживати заходів для забезпечення безпеки медичного персоналу, вільного доступу до медичних закладів для усіх громадян, а також постійного постачання ліків і необхідного медичного обладнання. Потрібні також заходи для відновлення та зміцнення інфраструктури охорони здоров'я в постраждалих від війни регіонах. Завдання влади полягає в тому, щоб забезпечити невідкладний та безперешкодний доступ до медичної допомоги для всіх громадян, зокрема для тих, хто перебуває у зоні конфлікту, та гарантувати безпеку для медичних працівників, щоб вони могли надавати допомогу без обмежень і ризиків для власного життя.

Список використаних джерел

1. Миськевич Т. Реформування системи охорони здоров'я в Україні. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ : сайт. 2016. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=752:reformuvannya-sistemi-okhoroni-zdorovya&catid=8&Itemid=3504
2. Марченко Т. В. Необхідність запровадження і перспективи розвитку обов'язкового медичного страхування в системі соціального забезпечення України. *Фінанси*. 2010. № 1 (18). С. 35.
3. Сенюта І.Я. Правові позиції Європейського суду з прав людини у сфері охорони здоров'я. *Методичні рекомендації для адвокатів*: монографія. Харків: Фактор, 2020. 192 с.
4. Сокурєнко В.В. Права людини як фундаментальна цінність. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини*. Харків, 2016. С. 7–9.

*Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-0080>

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Нині на території України має місце зіткнення двох систем управління державою і суспільством: демократичної і авторитарно-тоталітарної. Фактично Україна героїчно бореться за досягнення цивілізованої частини світу: поваги до людини, до її прав і свобод, демократії, верховенства права, міжнародного миру та безпеки на основі Статуту ООН та інших універсальних міжнародних договорів.

З огляду на наведене, на сьогодні, у лідерів демократичних країн, їх істеблішменту сформувався чітке уявлення, що перемога України над росією та її відвертими та латентними союзниками і сателітами є їх перемогою, є їх майбутнім. Воно може бути або життєствердним, надихаючим до динамічного прогресу демократій та людської цивілізації, або навпаки – безперспективної владою авторитарних держав, їх домінуванням в геополітиці та утопічним майбутнім.

Власне, світ після завершення цієї війни вже ніколи не повернеться до свого попереднього стану. Буде вагомо змінено нинішню систему забезпечення міжнародного миру і безпеки. Існуючі універсальні (ООН та ін.) та регіональні (Рада Європи та ін.) міжнародні міждержавні організації, нинішні військово-політичні союзи (НАТО та ін.) або зникнуть з політичної мапи та слугуватимуть основою для формування нових, або зазнають вагомої модернізації в контексті їх відповідності вимогам сьогодення.

Разом з тим, постає питання щодо місця України в світовій економіці, геополітиці, міжнародних, регіональних організаціях тощо. Варто наголосити, що незважаючи на складний перебіг нинішньої воєнної кампанії, досить значним відставанням щодо військово-ресурсного наповнення підтримки України з боку цивілізованого світу в частині протидії зловісним планам держави-терориста росії, яка не приховує факти вчинення її вищим військово-політичним керівництвом воєнних злочинів, а навіть непоодинокі хизується ними, в Україні нині є вікно можливостей перетворитися в своєрідного лідера європейського регіону, ідейного наповнювача, рушійної сили в розбудові як міжнародної та європейської системи безпеки.

Разом з тим, досягнення наведеного вище результату передбачає проходження нашої держави вкрай непростим шляхом власної трансформації. Одним із складових такої трансформації нашої держави є, перш за все, розвиток місцевого самоврядування, подальше зміцнення спроможності, ефективності та дієвості територіальних громад, органів та посадових осіб місцевого

самоврядування, повсюдне запровадження їх функціонування на гармонійному поєднанні позитивних здобутків європейського муніципального права та національного муніципалізму.

Такий підхід однозначно посилить інституційні спроможності України як в протистоянні перманентній агресивній людино-ненависній політиці росії, так і в сталому нарощенні темпів післявоєнного відновлення нашої держави. Система місцевого самоврядування буде органічною підтримкою, а іноді дороговказом для державної влади, її посадових і службових осіб.

Адже, варто зазначити, що переважна більшість фінансових ресурсів, матеріальних активів, що будуть залучатися на повоєнне відновлення України з боку ЄС, НАТО, Ради Європи, держав – стратегічних партнерів України буде освоюватися саме на місцях, в конкретних територіальних громадах.

І від того наскільки цей процес буде відкритим, результативним і залежить кількість коштів залучених на відновлення України, успішність, показовість та задоволення досягнутим результатом як в Україні, так і за її межами.

*Жменяк Юрій Юрійович,
здобувач наукового ступеню доктор
філософії Національної академії
внутрішніх справ*

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Важко переоцінити подію прийняття Конституції України, яка стала важливою віхою українського конституціоналізму та суттєвим кроком в напрямку становлення в Україні демократичної та правової держави. У Основному законі було закріплено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, та закладено підвалини для захисту прав і свобод людини та громадянина, а також встановлено основоположні принципи конституційного ладу.

Однією з таких засад, яка знайшла своє закріплення в акті найвищої юридичної сили, стала презумпція невинуватості, реалізація якої у кримінальному судочинстві повинна стати запорукою справедливого правосуддя в Україні та невід'ємною гарантією того, що жоден невинний не буде притягнутий до кримінальної відповідальності.

Прототипом принципу презумпції невинуватості виступає встановлене ще римським правом правило «*Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat*» — «Тягар доказування лежить на тому, хто стверджує, а не на тому хто заперечує»; а також *In dubio pro reo* — «У випадку сумнівів справа вирішується на користь підсудного чи відповідача» [1, с. 131].

Ідейний же фундамент поняття презумпції невинуватості заклав французький канонічний правник, кардинал та папський легат Жан Лемуан (1250—1313). Працюючи над декретом канонічного права для папи Боніфація VIII, він сформулював право обвинуваченого на судовий розгляд і належну юридичну процедуру так: *item quilbet presumitur innocens nisi probetur nocens* («особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено»). Це стало першим в історії повним та чітким висловлюванням цього юридичного принципу [2].

Поступово, в міру розвитку правових інститутів, цей принцип як юридична норма був закріплений в законодавствах Франції, США, Італії та цілого ряду інших країн.

На сьогодні презумпція невинуватості – це невід’ємна засада правосуддя кожної правової держави.

Так, принцип презумпції невинуватості закріплений ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини: *«Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту»* [3].

Також презумпція невинуватості зафіксована у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, зокрема у п. 2 ст. 14: *«Кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом»* [4].

Крім того, п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачає, що *«кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку»* [5].

Положення зазначених статей розкриває сутність та зміст презумпції невинуватості, у ній відображено межі дії цього принципу, визначено момент, з якого особа вважається винуватою, а також передбачено недопустимість альтернативної до визначеної законом процедури встановлення винуватості особи.

По суті презумпція невинуватості відображає право кожної особи, яка обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, на незалежний та безсторонній суд, оскільки цей принцип є одним із основних елементів справедливого судового розгляду. Крім того, дія цього принципу розповсюджується на весь кримінальний процес, на всі стадії розслідування, а не тільки на час судового розгляду. Таким чином, Європейський суд з прав людини намагався надати презумпції невинуватості певної універсальності в межах кримінально-процесуальної сфери.

На жаль впродовж тривалого періоду під час перебування України в якості УРСР в складі СРСР, цей принцип не міг отримати свого розвитку в правовій думці та судовій практиці, оскільки в правовій нормі не був закріплений. Навпаки, за часів радянської «диктатури пролетаріату» та «політичної класової необхідності» фактично у стосунках держави з її громадянами діяв зворотний принцип – «презумпція вини». Незважаючи на ратифікацію багатьох

міжнародних угод, в яких відображалася презумпція невинуватості, цей принцип не мав законодавчого закріплення в радянському праві до 1958 року, або до прийняття «Основ карного судочинства Союзу РСР і союзних республік».

Так само, тільки окремих елемент цього принципу був введений в Конституцію СРСР 1977 року. Стаття 160 вказаної Конституції передбачала, що «Ніхто не може бути визнаний винним у здійсненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону» [7].

Водночас вказане положення насправді не відображало суті принципу презумпції невинуватості, оскільки не передбачало з якого саме моменту особа вважається винною у вчиненні злочину, ним не було передбачено обов'язку держави довести винність особи та відсутність такого обов'язку у самої особи, яка притягується до кримінальної відповідальності. При цьому не було закріплено вимоги доведення вини виключно у встановленому законом порядку.

Тільки в Конституції України засада презумпції невинуватості була відображена повноцінно. Зміст конституційної засади презумпції невинуватості розкривається в положеннях ст. 62 Конституції України. Вказана стаття містить ряд норм які взаємодоповнюють одна одну та в своїй сукупності становлять засади презумпції невинуватості.

Згідно з нею «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину [8]. Тобто особі гарантується, що вона не буде визнана такою, яка вчинила кримінальне правопорушення та піддана покаранню якщо її вину у такому діянні не буде доведено виключно у встановленому законом порядку, що повинно бути підтверджено вироком суду, який набрав законної сили. При цьому гарантується, що держава повинна довести вину особи, а сама особа не зобов'язана доводити, що вона невинна у вчиненні протиправного діяння.

У розвиток попередніх норм ч. 3 ст. 62 Конституції України передбачає, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [8].

Відтак, жодна особа не може бути визнана винною у вчиненні злочину на основі доказів, одержаних з порушенням закону, а також на припущеннях. Тобто докази, на підставі яких встановлюється вина особи повинні бути отримані в порядку та спосіб, встановлені законом, та бути достатніми для того щоб не залишалось сумнівів, що саме конкретна особа винна у вчиненому протиправному діянні.

Дотримання вказаних конституційних положень є гарантією того, що жоден невинний не буде притягнутий до кримінальної відповідальності.

Якщо ж все таки буде мати місце порушення принципу презумпції невинуватості, та в результаті особу буде безпідставно засуджено за вчинення злочину, то держава гарантує такій особі справедливу сатисфакцію. Так згідно з ч. 4 ст. 62 Конституції України у разі скасування вироку суду як неправосудного

держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [8].

Відтак дотримання конституційних засад презумпції невинуватості під час здійснення кримінального судочинства є гарантією підвищеного рівня захисту для обвинуваченого від необґрунтованого обвинувачення і безпідставного засудження. Вимоги презумпції невинуватості щодо безсумнівної доведеності вини особи і тлумачення всіх сумнівів на користь обвинуваченого повинні спрямовувати кримінальне судочинство на об'єктивне, неупереджене та повне встановлення усіх обставин кримінального провадження, без чого неможливе обґрунтоване і справедливе вирішення справи судом.

Таким чином, закріплення презумпції невинуватості на рівні конституційної засади повною мірою відповідає гуманістичним засадам правосуддя, завданням дотримання і забезпечення прав та свобод людини, загально визнаним нормам європейського та міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. – Підручник. / В. М. Тертишник. Київ: Алерта, 2014. 440 с.
2. Вебсайт CREDO: Середньовічний кардинал — автор презумпції невинуватості. URL: <https://credo.pro/2021/11/305270>
3. Декларація «Загальна декларація прав людини» від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Пакт «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Конституція (Основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 07.10.1977, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text>
7. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

*Жучков Андрій Олексійович,
здобувач наукового ступеню доктор
філософії Національної академії
внутрішніх справ*

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Український конституціоналізм сьогодні, як і держава Україна загалом переживає безумовно один із найскладніших етапів свого становлення. При цьому проблемні аспекти його функціонування мають бути предметом наукової дискусії, та пошук шляхів вирішення наявних проблем та перешкод має здійснюватися.

Основні базові засади виконання судових рішень в Україні визначені у ст. Стаття 129-1, відповідно до якої, Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [1].

Також, Основний Закон України містить норму, щодо виконання рішень Конституційного Суду України. Так, у ст. 153 встановлено, що порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом [1].

Задля забезпечення виконання судових рішень в Україні прийнято значну кількість нормативно-правових актів, основним законодавчим актом після Конституції України є Закон України «Про виконавче провадження», відповідно до якого виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) є сукупністю дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню [2].

Саме поняття «виконання судових рішень» розглядають в юриспруденції науковці по-різному, але сутність їх зводиться до того, що це є заснована на нормах матеріального і процесуального права завершальна стадія судового провадження, змістом якої є діяльність уповноважених органів, їхніх посадових осіб, покликаних забезпечити права і законні інтереси громадян, юридичних осіб та держави шляхом виконання судового рішення [3, с. 120]. Зокрема, Б. Гук розглядає примусове виконання рішень, як засновану на нормах матеріального і процесуального права юридичну діяльність уповноважених органів (посадових осіб) з використання заходів державного примусу [4, с.102].

І. Француз зазначає, що за своєю сутністю виконання судових рішень відбувається в добровільному або примусовому порядку. Добровільність виконання судових рішень безпосередньо залежить від законслухняності та

порядності боржника, що не завжди є гарантією реальності вчасного та належного їх виконання. Примусовий порядок виконання судових рішень органічно поєднаний з добровільним та заснований на комплексі засобів і способів впливу на поведінку суб'єкта щодо настання правових наслідків, передбачених судовим рішенням [5, с. 1].

Маємо констатувати, що про добровільне виконання судових рішень в Україні мова не йде, навіть у випадку, коли боржником виступають органи публічної влади.

Засадами виконання судових рішень ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» визначає наступні: верховенство права; обов'язковість виконання рішень; законність; диспозитивність; справедливість, неупередженість та об'єктивність; гласність та відкритість виконавчого провадження; розумність строків виконавчого провадження; співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями; забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців [2].

Задля забезпечення виконання судових рішень на цих засадах функціонує система відповідних органів та посадових осіб, основними суб'єктами, якої виступають державні та приватні виконавці.

Конституційні засади виконання судових рішень відіграють одну із ключових ролей у становленні сучасного конституціоналізму в Україні, оскільки якість та рівень виконання судових рішень демонструє ефективність функціонування всієї судової системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України . Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР поточна редакція. Редакція від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 18.06.2024).

2. По виконавче провадження» Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 21.06.2024).

3. Майданевич Г. А. Поняття і зміст категорії «виконання судових рішень». НАУКОВІ ЗАПИСКИ. СЕРІЯ: ПРАВО | SCIENTIFIC NOTES. SERIES: LAW Випуск 7. Спецвипуск. 2019. С. 117-121. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf.

4. Гук Б. М. Проблеми поняття дефініції виконавчого провадження. Університетські наукові записки. 2009. № 1 (29). С.101–106.

5. Француз І. Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні: автореф.дис. канд. юрид. наук. К., 2018. 22 с.

*Коршак Леся,
курсантка 207 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення прав і свобод людини є наріжним каменем функціонування правової держави та розвитку громадянського суспільства. Для України, яка впевнено крокує шляхом демократичних перетворень та євроінтеграції, питання захисту прав людини завжди перебували в центрі уваги. Проте російська збройна агресія, що триває з 2014 року, та введення воєнного стану в лютому 2022 року, поставили перед нашою державою нові виклики у сфері адаптації національного законодавства до надзвичайних умов. В цьому контексті проблематика забезпечення прав людини в умовах воєнного стану набуває особливої гостроти та вимагає ґрунтовного наукового осмислення.

В умовах воєнного стану спостерігаються надмірні обмеження свободи слова та права на мирні зібрання. Запроваджена цензура та обмеження доступу до інформації можуть бути виправдані міркуваннями національної безпеки, однак мають бути пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві [1, с. 1030]. Заборона масових зібрань під час воєнного стану також повинна мати винятковий характер та не використовуватися для придушення мислення [2].

Серйозною проблемою є забезпечення права на справедливий суд та доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. Військові дії та окупація територій ускладнюють роботу судів, що призводить до затягування розгляду справ та порушення розумних строків судочинства [3, с. 154]. Крім того, виникають труднощі із забезпеченням доступу до правової допомоги, особливо для вразливих категорій населення.

Особливої уваги потребує захист прав вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи (ВПО), полонені, мешканці окупованих територій. ВПО стикаються з проблемами у реалізації своїх прав на житло, працевлаштування, соціальний захист тощо. Полонені та цивільні особи в зоні конфлікту піддаються ризику катувань, нелюдського поводження, сексуального насильства [4, с. 5].

Все це вимагає впровадження спеціальних механізмів захисту прав цих категорій осіб. Першочерговим завданням є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів прав людини. Зокрема, необхідно чітко визначити в законі вичерпний перелік прав, які можуть бути

обмежені під час воєнного стану, умови та порядок їх обмеження [1, с. 1045]. Важливо також забезпечити ефективні гарантії дотримання прав людини, такі як право на оскарження дій влади, доступ до Уповноваженого з прав людини тощо.

Для попередження зловживань та порушень прав людини під час війни необхідно посилити парламентський та громадський контроль за діяльністю органів влади та силових структур. Зокрема, слід активізувати роботу Комітету Верховної Ради з питань прав людини, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, неурядових правозахисних організацій [5, с. 230]. Важливе значення має також співпраця з міжнародними моніторинговими місіями, такими як Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні.

У контексті забезпечення права на справедливий суд необхідно вжити заходів для покращення доступу до правосуддя та правової допомоги в умовах воєнного стану. Це може включати створення виїзних судів у місцях компактного проживання ВПО, залучення волонтерів та неурядових організацій до надання правової допомоги, впровадження альтернативних способів вирішення спорів тощо [6, с. 8].

Окрема увага має бути приділена захисту прав військовослужбовців, які часто стикаються з проблемами у реалізації своїх прав на медичне забезпечення, соціальний захист, психологічну реабілітацію тощо. Що стосується полонених та цивільного населення на окупованих територіях, то тут ключове значення має співпраця з міжнародними гуманітарними організаціями, такими як Міжнародний комітет Червоного Хреста [7].

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що адаптація національного законодавства у сфері прав людини до умов воєнного стану в Україні супроводжується низкою проблем. Серед них недосконалість правового регулювання, надмірні обмеження прав і свобод, ускладнення доступу до правосуддя, ризики порушення прав вразливих груп населення. Водночас існують і перспективні напрямки вдосконалення законодавства, такі як приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, посилення контролю за дотриманням прав людини, покращення доступу до правосуддя та правової допомоги, захист прав військовослужбовців, полонених, цивільного населення на окупованих територіях.

Слід підкреслити, що навіть в екстраординарних умовах війни вкрай важливо знаходити розумний баланс між потребами забезпечення обороноздатності держави та збереженням фундаментальних прав і свобод людини. Будь-які обмеження прав мають бути виваженими, обґрунтованими крайньою необхідністю та носити винятково тимчасовий характер. Органи державної влади повинні вживати всіх можливих заходів для того, щоб мінімізувати несприятливі наслідки запровадження воєнного стану для реалізації громадянами своїх законних прав та інтересів.

Перспективи подальших наукових розвідок у царині адаптації законодавства до викликів воєнного стану вбачаються у ґрунтовному аналізі зарубіжного досвіду правового регулювання в умовах збройних конфліктів, виробленні інноваційних підходів до балансування публічних та приватних інтересів, а також формулюванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення

нормативно-правової бази та юридичної практики. Лише за рахунок виваженого та всебічного підходу, що враховує кращі світові практики та національну специфіку, можна забезпечити ефективний захист прав і свобод людини в Україні в умовах важких випробувань війною.

Список використаних джерел:

1. Khrystova G., Shevchuk O. Derogation from Human Rights Treaties in the Context of the Armed Conflict in Ukraine. *European Journal of International Law*. 2022. Vol. 33, No. 3. P. 1021-1046.
2. *Guidance on Peaceful Assembly and Armed Conflict*. Geneva: ICRC, 2022. 8 p.
3. Лисенко О. М. Права людини в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 150-156.
4. *Defending Human Rights in Ukraine during the War: Report of the Ukrainian Helsinki Human Rights Union*. Kyiv: UHHRU, 2022. 35 p.
5. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції: наук. доп. Київ: НІСД, 2016. 140 с.
6. *Заборона катування чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання в умовах збройного конфлікту*. Женева: МКЧХ, 2019. 8 с.
7. Nuzov I. The Application of International Humanitarian Law to the Armed Conflict in Ukraine. *Vienna Journal on International Constitutional Law*. 2022. Vol. 16. P. 220-240.

*Кривенко Валерія Вадимівна,
ад'юнкт кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах військового конфлікту забезпечення прав людини набуває особливої важливості, оскільки збройні конфлікти часто супроводжуються серйозними порушеннями прав людини, що включають насильство, дискримінацію та порушення основних свобод. Одним з ключових інструментів, що може допомогти в запобіганні таким порушенням, є превентивна комунікація. Превентивна комунікація передбачає активну інформаційну діяльність, спрямовану на запобігання конфліктам, зниження їх негативних наслідків і забезпечення прав людини через обізнаність і інформування всіх зацікавлених сторін.

Превентивна комунікація являє собою перш за все стратегію інформаційного впливу, яка має на меті:

- *попередження конфліктів* – інформування про потенційні ризики та конфліктогенні фактори, що можуть призвести до загострення ситуації або ескалації насильства;

- *зниження напруги*, зокрема, шляхом поширення інформації, що сприяє розумінню і співпраці між різними групами населення, що допомагає знижувати соціальну та політичну напругу;
- *інформування населення* – надавання точних і достовірних відомостей про права людини, заходи безпеки і можливості отримання допомоги в умовах воєнного конфлікту.

В умовах воєнного конфлікту вкрай важливим є доступ до інформації, особливо для громадян на окупованих територіях. Адже саме це надає змогу населенню володіти достовірною та необхідною інформацією. Зокрема, інформацією про можливі загрози, доступ до гуманітарної допомоги, евакуацію тощо. Вкрай важливим є також налагодження діалогу, перш за все між органами влади та населенням. Для цього організуються різноманітні платформи для переговорів і обміну інформацією.

За сьогоднішніх умов ефективними методами та інструментами превентивної комунікації є:

➤ *мас-медіа і цифрові платформи* (ЗМІ, соціальні мережі). Традиційні засоби масової інформації (радіо, телебачення та друковані видання) забезпечують широке охоплення аудиторії і можуть використовуватися для розповсюдження важливої інформації. Не менш ефективним є використання інтернет-платформ (Facebook, Telegram, Instagram та ін.), які дозволяють доволі швидко і ефективно поширювати інформацію, а також взаємодіяти з населенням і отримувати зворотний зв'язок.

➤ *гуманітарні організації та місцеві ініціативи*. Правозахисні та гуманітарні організації можуть проводити інформаційні кампанії і тренінги для місцевого населення. В свою чергу місцеві громади, волонтери, активісти можуть організувати заходи, спрямовані на підвищення обізнаності населення про способи захисту їх прав.

Прикладом успішного застосування превентивної комунікації є заходи, які були запроваджені на деокупованих територіях у Херсонській області. Зокрема, після звільнення частини Херсонської області, місцеві органи публічної влади зосередилися на проведенні інформаційних кампаній, спрямованих на інтеграцію місцевого населення. Важливу роль зіграло відновлення місцевого телебачення та радіо, які поширювали інформацію про доступні послуги, програми допомоги та заходи безпеки. Також були організовані мобільні групи комунікаторів, які проводили зустрічі у громадах, відповідали на питання та допомагали вирішувати локальні проблеми.

Основними перешкодами, які можуть виникати при налагодженні ефективної превентивної комунікації є:

– *dezінформація і пропаганда*, що спотворюють інформацію і створюють додаткові конфлікти. Особливо у зонах активних бойових дій часто використовується пропаганда, що має на меті спотворення інформації, розпалювання ненависті і розбіжностей між різними групами населення. Розповсюдження неправдивих відомостей може вводити людей в оману, спотворюючи їх уявлення про реальні умови і можливості захисту своїх прав. Це

вимагає, перш за все від органів публічної влади, вжиття заходів для перевірки фактів і забезпечення достовірності розповсюджуваної інформації.

– *безпека комунікаційних каналів.* Їх безпека є важливою для захисту інформації та запобігання її несанкціонованому використанню. Неодноразові кібератаки на інформаційні системи свідчать про можливість як втрати так і «вкиди» недостовірної інформації.

– *неправильна інтерпретація інформації* як мінімум зменшує її ефективність, а як максимум – ускладнює належне сприйняття важливої інформації;

– *відсутність довіри* до джерел інформації;

– *суспільно-психологічні фактори.* Черес стрес та психологічні травми населення може не довіряти і не реагувати на комунікаційні повідомлення.

– *технічні проблеми.* В умовах військового конфлікту доступ до сучасних комунікаційних технологій може бути обмежений, а подеколи у зв'язку з руйнуванням інфраструктури – взагалі відсутній, що ускладнює ефективну комунікацію та ін.

Умови воєнного стану створюють надзвичайні умови для взаємодії влади та населення. На перший план виходять питання безпеки, організація охорони громадського порядку, запобігання вчиненню правопорушень тощо. При цьому, важливо, щоб влада взаємодіяла з населенням, територіальними громадами та сприймала їх як партнера у забезпеченні безпеки. Важливим в зазначеному контексті є проведення інформаційно-просвітницької роботи серед населення, співпраця з громадськими організаціями, волонтерськими рухами, міжнародними партнерами.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що превентивна комунікація є ключовим елементом у забезпеченні прав людини в умовах воєнного конфлікту. Вона допомагає запобігати порушенням прав людини, забезпечує доступ до необхідної інформації, сприяє діалогу, перш за все між владою та населенням, а також між владою та міжнародними партнерами. Вдосконалення методів і інструментів превентивної комунікації, а також подолання викликів, пов'язаних з дезінформацією та забезпеченням безпеки, є важливими завданнями для ефективного захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

*Кузнецова Богдана,
курсантка 104 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРАВО НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС: ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Тема свободи світогляду і віросповідання завжди залишається актуальною, особливо в контексті сучасного розвитку суспільства. Варто виділити декілька аспектів важливості цієї теми:

- суперечки між світськими та релігійними цінностями: в наш час спостерігається напруження між релігійними й світськими групами, і право на власний вільний погляд може зазнавати посягань;
- релігійна та культурна різноманітність: у багатьох країнах спостерігається збільшення релігійної та культурної різноманітності, що ставить питання про толерантність і повагу до різних поглядів у центр уваги;
- захист прав людини: право на свободу світогляду та віросповідання є основоположним правом людини, і захист цих прав є ключовим завданням для будь-якого сучасного суспільства.

Право на свободу світогляду та віросповідання в конституційному законодавстві України та зарубіжних країн належить до основоположних природних прав людини, оскільки воно виступає необхідною складовою свободи особистого самовизначення [1]. Безперечно, релігійна свобода є однією з ключових основ підтримки різноманітності в суспільстві та державному устрої, що становить важливу характеристику демократичної системи.

Цінності, такі як свобода думки, совість, релігії та переконань, є важливими як для українського суспільства, так і для країн ЄС. Вони визначені як основні права людини в різних міжнародних документах, включаючи Європейську конвенцію про права людини та Конституцію України. Зокрема, спільні цінності містять у собі толерантність, недискримінацію, повагу до прав і свобод інших людей, а також принцип рівності перед законом. Ці цінності становлять основу для розвитку суспільства, забезпечуючи кожній людині право на свободу світогляду та віросповідання в межах закону та безпеки інших.

У країнах-членах Європейського Союзу (ЄС) право на свободу світогляду і віросповідання регулюється різними законами та міжнародними документами. Звернемо увагу на окремі аспекти регулювання цих прав в країнах ЄС:

- законодавча база ЄС: Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка забезпечує право на свободу світогляду і віросповідання, є однією з ключових нормативних актів для країн ЄС. Крім того, у багатьох країнах ЄС існують внутрішні закони та конституційні положення, які гарантують ці права;

- захист прав і свобод: Європейський Суд з прав людини в Страсбурзі є ключовим механізмом для захисту прав на свободу світогляду та віросповідання в Європі, громадяни можуть звертатися до цього суду в разі порушення їхніх прав у цій сфері;

- толерантність і повага: країни ЄС активно пропагують толерантність і повагу до різних світоглядів та віросповідань у своїх суспільствах, що відображено як у законодавстві, так і у практиці державних установ та громадських організацій;

- діалог і співпраця: країни ЄС сприяють діалогу між релігійними та світськими установами з метою забезпечення взаєморозуміння та співіснування різних світоглядів у сучасному суспільстві.

Україна також гарантує право на свободу світогляду і віросповідання відповідно до своєї Конституції та міжнародних зобов'язань. У ст. 35 Конституції України закріплюється, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право містить в собі свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей [2].

Аналізуючи законодавчі норми, Верховний Суд вказав, що ст. 35 Конституції України кожному гарантується право на свободу світогляду і віросповідання. Правовідносини, пов'язані зі свободою совісті та діяльністю релігійних організацій, регулюються, зокрема, Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» [3]. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Не забуваємо і про законодавче регулювання заборони дискримінації за релігійними переконаннями. Стаття 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: «Відповідно до Конституції України, загально визнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України всі особи незалежно від їх певних ознак мають рівні права і свободи, а також рівні можливості для їх реалізації [4].

Стаття 4 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», яка визначає правовий статус релігійних організацій і гарантує їхні права та

свободи: «Громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних з цим ворожнечі й ненависті чи ображення почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. Ніхто не може з мотивів своїх релігійних переконань ухилятися від виконання конституційних обов'язків. Заміна виконання одного обов'язку іншим з мотивів переконань допускається лише у випадках, передбачених законодавством України» [3].

Дуже багато актів міжнародного законодавства мають на меті заборону та протидію будь-яким формам дискримінації у суспільних відносинах, у жодному випадку, наведений перелік не є вичерпним. Ось лише деякі з них:

- Статті 9, 10, 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року;
- Стаття 1 протоколу 12 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року;
- Статті 1, 2, 18 Загальної декларації прав людини;
- Стаття 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальна та культурні права;
- Статті 26, 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [7].

Україна активно пропагує толерантність і повагу до різних світоглядів та віросповідань у своєму суспільстві. Сприяння міжконфесійному та міжрелігійному діалогу є одним із напрямів діяльності державних та громадських установ. Україна має механізми захисту прав людини, включаючи можливість звертатися до Верховного Суду, щоб захистити свої права на свободу світогляду та віросповідання. Конституційний Суд України вважає, що право на свободу світогляду і віросповідання разом з іншими фундаментальними правами та свободами є основою створення та функціонування демократичного суспільства. Всебічне утвердження і забезпечення цих прав і свобод – головний обов'язок України як демократичної, правової держави [5].

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що право на свободу світогляду та віросповідання в Україні та країнах Європейського Союзу визнається як одне з основних прав людини. Аналіз конституційного та законодавчого регулювання, заходів щодо забезпечення рівності, а також взаємодії держави з релігійними організаціями свідчить про важливість забезпечення цієї свободи для забезпечення демократичного суспільства та захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Є. В.: Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації / Теорія і практика правознавства. Вип. 2 (8) / 2015

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#>.
3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст.283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
5. Свобода світогляду і віросповідання / Конституційний Суд України // Каталог юридичних позицій Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (права, свободи і обов'язки людини і громадянина)
6. КАС ВС розглянув спір між релігійними громадами щодо порядку користування культовими спорудами, які перебувають у власності держави, 23 листопада 2020, 16:12 URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1027378/>
7. Якімова Анастасія: Заборона дискримінації на роботі за релігійними переконаннями: відповіді на поширені питання / Лекція, 14.02.2024

*Кузнєцова Валерія Юріївна,
курсантка 205 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

СПІВПРАЦЯ ЄС ТА УКРАЇНИ ЗАДЛЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Повномасштабне вторгнення з боку російської федерації, що розпочалося 24 лютого 2022 року на території України, змусило мільйони людей покидати свої домівки, міста, країну та вирушати в невідомі простори. Насамперед, українці масово виїжджали на безпечні території нашої країни, а звідти переміщалися за кордон, в найближчі європейські держави. Актуальним для біженців були питання приживання, харчування, лікування, навчання тощо, задля вирішення яких Європейський Союз прийняв цілу низку правових актів, які значно покращили становище таких осіб, адже на момент прийняття їх уже було чимало.

Рівень підтримки українських біженців у ЄС залишається на високому рівні, хоч і знизився порівняно із 2022 роком. При цьому, схвалюють прийом втікачів від війни з України у 2023 році 79 % громадян країн ЄС, в той час як у 2022 році їх було понад 88% [1].

У 2023 році за надання притулку українцям висловлювалася така частка респондентів у країнах ЄС: Фінляндія – 92 %; Швеція – 89,3 %; Іспанія – 87,9 %; Італія – 85,5 %; Польща – 84,7 %; Румунія – 83,1 %; Ірландія – 79,2 %; Нідерланди – 78,4 %; Угорщина – 77,5 %; Франція – 76,4 %; Німеччина – 73,6 % [1].

Така підтримка з боку країн Європи є надзвичайно важливою для громадян нашої держави, оскільки соціальна і моральна підтримка така ж цінна як і матеріальна допомога. Тому згода на надання притулку показує, що громадяни інших держав, хоч і не всі, не проти перебування біженців на їх території і будуть проявляти до них лояльне ставлення.

Після військового вторгнення Росії у лютому 2022 року ЄС відреагував миттєво і продемонстрував дієву солідарність, підтримуючи людей, які потребують допомоги. Це включало безпосередню гуманітарну допомогу, екстрену допомогу в сфері цивільного захисту, підтримку на кордоні, а також надання захисту тим, хто рятується від війни [2].

Вперше у своїй історії Європейський Союз ввів у дію Директиву про тимчасовий захист, яка запроваджує нормативно-правові положення для допомоги у врегулюванні масового прибуття людей. Водночас Європейська комісія негайно розпочала координацію з країнами ЄС для збору інформації про ситуацію на місцях та запобігання торгівлі людьми [2].

Генеральний директорат з питань міграції і внутрішніх справ координує Платформу солідарності, яка об'єднує країни ЄС, міжнародних партнерів та агенції ЄС для забезпечення імплементації Директиви про тимчасовий захист. План ЄС із забезпечення готовності до міграції та кризових ситуацій залучено до збору важливої інформації, як-от прибуття біженців, щоб належним чином стимулювати заходи з врегулювання міграційних процесів [2].

Європейський Союз доклав багато зусиль задля врегулювання ситуації пов'язаної з активним рухом осіб, які вимушено покидають територію України. Оскільки в перші дні повномасштабного вторгнення виникало чимало проблем під час перетину кордону, пошуку тимчасового або постійного житла і засобів для існування, допомога та підтримка країн ЄС відіграла в цей момент значну роль.

Платформа солідарності створена для забезпечення положень Директиви про тимчасовий захист у тісній співпраці з усіма згаданими нижче сторонами. Її роль полягає у моніторингу потреб, визначених у країнах ЄС, та в координації оперативного реагування. Платформа солідарності також є загальним форумом для обговорення з метою сприяння реалізації плану з 10 пунктів, представленого Комісією після надзвичайного засідання Ради з питань правосуддя та внутрішніх справ від 28 березня 2022 року. Платформа солідарності продовжує доводити свою корисність у загальній координації заходів з реагування ЄС на російську агресію проти України, пропонуючи неформальний простір, як правило, онлайн-простір для нарад, з метою швидкого узгодження ключовими зацікавленими сторонами оперативних та політичних відповідей [2].

Платформа солідарності, координована генеральним директоратом з питань міграції і внутрішніх справ, об'єднує: країни ЄС; держави-учасниці Шенгенської угоди; агентства ЄС (зокрема Агентство ЄС з питань притулку,

Європейське агентство прикордонної і берегової охорони Frontex та Європол); МОМ, УВКБ ООН та інших партнерів, включно з організаціями громадянського суспільства в конкретних форматах зустрічей; українські державні органи; міжнародних партнерів. Співпраця з міжнародними партнерами відіграє ключову роль. Партнери ЄС, як-от США, Канада і Сполучене Королівство, беруть участь у засіданнях Платформи солідарності, присвячених міжнародному співробітництву. Крім того, велике значення має залучення українських державних органів в Україні, українських посольств і консульств в державах-членах ЄС. Платформа солідарності регулярно залучає українські державні органи для оцінки потреб та вирішення потенційних проблем, з якими стикаються громадяни України в країнах ЄС [2].

За прогнозом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), в умовах затяжної війни чисельність українських біженців війни в Європі в 2024 році залишатиметься значною і становитиме 5,9 млн осіб (у т. ч. близько 1,3 млн – у Росії та Білорусі); ще 400 тис. – у несвоєвропейських країнах. При цьому серед них жінок працездатного віку (18–59 років) – 39 %; дітей до 18 років – 38 %; осіб, старших 60 років – 14 %; чоловіків – 10 %. 51 % біженців мають вищу освіту і 28 % – спеціальну [3].

Водночас уряди приймаючих країн, враховуючи тривалість перебування біженців на їхній території, мають дедалі більші виклики соціально-економічного характеру, зумовлені витратами, необхідними для надання допомоги українцям. На певних напрямках посилюються негативні настрої у суспільстві, що призводить до відповідних змін у політиці цих країн. Хоча українці користуватимуться тимчасовим захистом і правами, які він надає, до березня 2025 року, багато країн скорочують програми допомоги та очікують від біженців переходу на самозабезпечення, а деякі країни (Швейцарія, Ірландія, Норвегія, Чехія) готові платити компенсацію тим українцям, які повертаються в Україну [3].

Відповідно до зазначеного вище, становище біженців у березні 2025 року може значно погіршитись, деякі можуть залишитись знову без змоги «мати дах над головою» і засобів для існування, що згодом призведе до вкрай важкого перебування таких осіб в таких країнах, оскільки не всі можуть повернутись в Україну через небезпечну ситуацію, яка склалася в умовах сьогодення.

За таких умов Україні та країнам-партнерам у тісній співпраці необхідно шукати підходи, які б ураховували інтереси України, країн перебування та самих мігрантів. Цього можна було б досягти, якби інтеграція українських біженців у приймаючих країнах відбувалася таким чином, щоб не лише поліпшити їхнє становище в країні перебування, а й забезпечити сприятливіші умови реінтеграції у разі їхнього рішення повернутися в Україну. Це передбачає навчання та перекваліфікацію, передусім за спеціальностями, необхідними для повоєнного відновлення України, які водночас є затребуваними на ринку праці країн перебування, активне вивчення мов, тобто накопичення людського капіталу біженців, що сприятиме їхньому життєвому успіху незалежно від місця подальшого проживання [3].

Тому на даний момент, постає нове питання щодо продовження дії Директиви про тимчасовий захист до офіційного закінчення війни в Україні і активної інтеграції біженців в суспільство іноземних держав під час війни на нашій території, оскільки у багатьох людей поки що не має можливості повернутися додому.

І, нарешті, необхідна подальша співпраця між зацікавленими сторонами для створення правової бази для легальної міграції та транскордонної мобільності українців в Європі після закінчення війни. Досвід багатьох міграційних потоків дає підстави для припущення, що українські біженці після закінчення війни будуть менш охоче залишатися за кордоном і активніше повертатися на Батьківщину у разі впевненості, що, за потреби, зможуть знову виїхати за кордон. Для успіху взаємовигідної співпраці України та країн перебування у вирішенні подальшої долі вимушених мігрантів необхідне усвідомлення, що створення умов для інтеграції та повернення біженців має бути важливим складником допомоги Україні в повоєнному відновленні [3].

Підсумовуючи, можна впевнено сказати, що Європа відіграла досить важливу роль у допомозі українцям, які вимушено втікали від війни. Насамперед, країни Європейського Союзу у перший же день масово приймали у себе на території мільйони українських біженців, надавали їх прихисток та різноманітну допомогу, яку вони потребували у такий важкий момент для України і всього демократичного світу, а також приймали нормативні акти, які були спрямовані на врегулювання такої допомоги. Тому співпраця ЄС та України є необхідною і важливою в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. У яких країнах ЄС найбільше підтримують прийом українців: дослідження. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-iakykh-krayinakh-yes-paubilshe-pidtrymuiut-pryyom-ukrayintsiv-doslidzhennia/> (дата звернення: 12.05.2024)
2. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk (дата звернення: 12.05.2024)
3. Українські біженці війни в Європі: між інтеграцією та поверненням. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/ukrayinski-bizhentsi-viynny-v-yevropi-mizh-intehratsiyeyu-ta> (дата звернення: 12.05.2024)

*Лапка Володимир-Андрій Петрович,
судовий експерт відділу авто технічних
досліджень лабораторії авто технічних
досліджень та криміналістичного
дослідження транспортних засобів
Київського НДЕКЦ МВС України*

РОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах демократичних трансформацій та постійного вдосконалення правової системи судово-експертна діяльність набуває ключового значення. Вона не лише сприяє встановленню об'єктивної істини у кримінальних та цивільних справах, але й забезпечує дотримання правових стандартів та норм, що є основоположними для захисту прав і свобод людини. Судово-експертні висновки, базуючись на спеціальних знаннях, стають невід'ємною частиною процесу правосуддя, забезпечуючи об'єктивність і неупередженість судових рішень.

Судово-експертна діяльність – це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки. Вона охоплює організацію роботи судово-експертних установ та їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, а також підбір та підготовку судово-експертних кадрів [1, с. 159-160; 2, с. 12]. Відповідно, її метою є забезпечення правосуддя України на підставі проведення незалежної, кваліфікованої та об'єктивної експертизи, що орієнтована на максимальне використання досягнень науки й техніки [3, с. 165].

В Україні судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їхні територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» [4]. Зокрема, одним із суб'єктів судово-експертної діяльності є Експертна служба МВС України, яка охоплює провідні державні спеціалізовані установи, де працюють експерти – фахівці в різних галузях знань, які провадять експертні, зокрема судово-експертні дослідження в галузі криміналістики задля забезпечення інтересів досудового розслідування, судового провадження, а також інтересів інших осіб поза межами сфери правосуддя [5, с. 62].

Згідно Положення про Експертну службу МВС України завданнями Експертної служби МВС є:

1) забезпечення органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою;

2) проведення оцінки відповідності (випробування, сертифікації, інспектування) продукції, процесів і послуг; оцінки майна, майнових прав та

здійснення професійної оціночної діяльності; огляду та експертного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують; відстрілювання вогнепальної зброї та огляду її технічного стану та інших робіт у межах компетенції;

3) ведення криміналістичного обліку, організація належного використання інформаційних фондів;

4) організація та забезпечення відповідно до законодавства науково-дослідної діяльності, упровадження її результатів [6].

Проведення об'єктивних і неупереджених судових експертиз установами Експертної служби МВС України сприяє прийняттю обґрунтованих і справедливих судових рішень, що є основою захисту прав і свобод людини. Експертні висновки відіграють важливу роль у встановленні істини у справах, що стосуються як кримінальних злочинів, так і цивільних правовідносин.

Ключовим у здійсненні судово-експертної діяльності Експертної служби МВС України є дотримання прав усіх учасників процесу, зокрема прав підозрюваних, обвинувачених, жертв і свідків. Відповідно, експертна діяльність, з метою захисту прав учасників процесу та справедливого розгляду справи, обов'язково включає: захист персональних даних осіб, що беруть участь у справі, забезпечується через суворі протоколи зберігання та обробки інформації; надання експертних висновків з дотриманням процесуальних норм, що дозволяє сторонам справи мати можливість ознайомитися з доказами, аргументами та ін.

Під час військової агресії судово-експертна діяльність Експертної служби МВС України зазнала значних змін, адаптуючись до умов воєнного часу. Її функціонування було спрямоване не лише на вирішення традиційних завдань експертної установи, характерних для мирного періоду, але й на подолання нових викликів, що виникли у складних умовах війни. Зокрема, для документування фактів і встановлення обставин воєнних злочинів здійснюється: збір доказів; ретельне вивчення об'єктів, які можуть свідчити про характер і механізм злочинних дій; дослідження залишків вибухових речовин і слідів від вогнепальної зброї для визначення типу та механізму використання зброї; визначення масштабу збитків, завданих фізичним та юридичним особам, включаючи руйнування інфраструктури та приватного майна тощо.

Вищезазначені завдання Експертна служба МВС України виконує з максимальною ретельністю, щоб забезпечити правосуддя для жертв воєнних злочинів і сприяти притягненню винних до відповідальності. Адже, правильне і об'єктивне документування доказів є критично важливим для успішного розслідування та судового переслідування у справах, що стосуються серйозних порушень прав людини в умовах збройного конфлікту.

Вищезазначене вказує, що умови воєнного стану створюють складні виклики для забезпечення прав людини, а роль судово-експертної діяльності Експертної служби МВС України та її установ набуває особливого значення. Критично важливим є збір і фіксацію доказів, науково-методичне забезпечення експертиз та захист прав учасників процесу, що сприяє справедливому розслідуванню воєнних злочинів і забезпеченню правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Пілюков Ю. Судово-експертна діяльність у сучасному кримінальному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 158-163.
2. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ України та напрямки їх діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.
3. Лозовий А.І., Сімакова-Єфремян Е.Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 157–166.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
5. Горбонос В.В. Експертна служба МВС України як суб'єкт судово-експертної діяльності: поняття та ознаки. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 57-63. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/836f97f4-2477-48af-8f04-5df903add6cd/content>
6. Положення про Експертну службу МВС України: Наказ МВС України від 03 листопада 2015 року № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15/conv#Text>

*Лисенко Богдан,
курсант 105 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Формування Конституційного Суду України є ключовим елементом у забезпеченні верховенства права та стабільності конституційного ладу держави. Як найвищий орган конституційної юрисдикції, Конституційний Суд покликаний гарантувати захист конституційних прав і свобод громадян, а також здійснювати нагляд за дотриманням Конституції України всіма гілками влади. Однак процес формування цього важливого інституту не позбавлений складнощів і викликів, які вимагають ретельного аналізу та системного підходу до вирішення.

Світова конституційна практика засвідчила, що не існує єдиного встановленого порядку формування конституційних судових органів, призначення суддів цих органів та вимог до кандидатів. Таким чином, існують

різні моделі формування органів конституційного суду, в основному в залежності від питань, пов'язаних з його створенням. Формування Конституційного Суду України слід віднести до змішаної моделі, оскільки в процесі його формування беруть участь три суб'єкти. З них один представляє законодавчу гілку влади (парламент), один – судову гілку влади (суддівське самоврядування), а також Президента України [1]. З 2016 року відбулись зміни формування КСУ України для досягнення якісного оновлення та забезпечення високих моральних якостей і високого рівня здібностей кандидатів. Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку [2].

Процес добору суддів Конституційного Суду України (КСУ) зазнав суттєвих змін завдяки прийняттю нового закону про конкурсний відбір [3]. Ці зміни спрямовані на підвищення прозорості, об'єктивності та неупередженості добору суддів КСУ, що є ключовим кроком у реформуванні української судової системи. На сьогодні, дорадча група експертів продовжує збір та аналіз матеріалів щодо кандидатів, які допущені до конкурсу на 1 вакантну посаду судді КСУ за квотою Президента України. Дорадча група експертів опрацювала дані щодо кандидатів, які надійшли до 6 травня 2024 року, та зробила короткий портретний зріз. Отже, на 1 вакантну посаду судді Конституційного Суду України за квотою Президента претендують 10 осіб – 5 жінок та 5 чоловіків. Серед цих 10 осіб – 5 кандидатів наук, 2 доктори наук і 3 особи без наукового ступеня. Середній вік кандидатів на посаду судді КСУ становить 53 роки, наймолодшому – 44 роки, а найстаршому – 65 років. За основним профілем діяльності серед кандидатів більшість складають викладачі – 5 осіб, а це – 50% кандидатів. Також є 3 юристи, 1 адвокат і 1 суддя [4].

Перший склад дорадчої групи експертів та їх заступників щодо оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України складається вже із 6 незалежних експертів із різних країн [5].

На думку експертів, реформа Конституційного Суду є необхідною, в тому числі шляхом створення нового органу відбору з міжнародною участю, який допоможе забезпечити високий характер, компетентність і чесність суддів, необхідних для цієї посади. Точка зору В. Недибалюк вказує на важливість прозорості конкурсу – можливість громадського доступу до його організації та проведення. Включення такого компоненту як громадський контроль в процес організації конкурсу з відбору кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду допоможе уникнути незаконного впливу на хід його проведення [6].

Як бачимо, зарубіжна практика свідчить про відсутність єдиного та чіткого підходу до формування конституційних судів [7]. Деякі країни, зокрема Україна, дотримуються принципу формування так званих органів змішаної конституційної юрисдикції, задіюючи для його формування всі три гілки влади, тоді як в інших країнах участь у формуванні беруть дві гілки влади або лише парламент.

Таким чином, формування Конституційного Суду України є фундаментальним процесом, який має вирішальне значення для забезпечення верховенства права та стабільності конституційного ладу в державі. Аналіз

особливостей комплектування цього органу виявив низку важливих аспектів, включаючи вимоги до професійної компетентності суддів, їх доброчесності та порядності, а також забезпечення прозорості процедури відбору та призначення.

Удосконалення процесу формування Конституційного Суду України є невід'ємною складовою реформи правосуддя та конституційного нагляду. Вирішення виявлених проблем сприятиме підвищенню довіри громадськості до судової системи, зміцненню демократичних інститутів та забезпеченню ефективного захисту конституційних прав і свобод громадян. Лише через постійне вдосконалення та реформування можна досягти високого рівня незалежності та компетентності Конституційного Суду, що є ключовою умовою для розвитку правової держави та суспільного добробуту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 51, ст.125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text>
4. Конкурс за квотою Президента: портрет кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. 14 червня 2024 року. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/konkurs-za-kvotoyu-prezydenta-portret-kandydativ-na-posadu-suddi-konstytuciynogo-sudu>
5. Про призначення осіб до першого складу Дорадчої групи експертів та обрання їх заступників щодо оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України : Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2023-%D1%80#n7>
6. Недибалюк В.Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації Основного Закону. Форум Права. 2019. № 54(1). С. 52–59.
7. Марценюк Анастасія Ігорівна. Особливості формування Конституційного Суду в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз та проблемні аспекти. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3191
8. Берко Степан, Савичук Олег. Хто стає судьями Конституційного Суду і чому вони не захищають Конституцію? Democracy Justice Reforms. 24 грудня 2020 року. URL: <https://dejure.foundation/library/>

*Лук'янчук Діана,
студентка 206 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Україна, як і будь-яка інша демократична держава світу, має свою Конституцію, яка відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки закріплює основні положення, на яких ґрунтуються найважливіші сфери функціонування держави та суспільства. Конституція – це основний закон України. Вона має найвищу юридичну силу, а це означає, що всі інші закони та нормативні акти повинні їй відповідати.

Конституція України складається з преамбули (вступ), основної частини, п'ятнадцяти розділів, прикінцевих та перехідних положень, сто шістдесят однієї статті. Основний закон держави був прийнятий Верховною Радою України на її п'ятій сесії 28 червня 1996 року. Цей день оголошено державним святом українського народу, оскільки Конституція є Законом, який визначає та закріплює фундаментальні основи всього суспільного життя, статус людини і громадянина, а також принципи організації та функціонування державного апарату України [1].

Конституційний Суд України – це єдиний орган державної влади, який володіє винятковим правом офіційно тлумачити Конституцію. Тільки Конституційний суд України може давати офіційне тлумачення Конституції. Жодні інші державні органи, суди або посадові особи не мають таких повноважень. Його рішення щодо тлумачення Конституції є остаточними й не підлягають оскарженню [2].

Конституція проголошує, що Україна є правовою державою. Це означає, що закон - найвищий нормативний акт, який стоїть над усіма іншими. Ніхто не може його ігнорувати або перевищувати свої повноваження. Закон чітко визначає та захищає основні права всіх українців, такі як право на життя, свободу, особисту безпеку, свободу слова, думки, релігії, мирних зборів та багато інших. Також вона чітко визначає функції та повноваження трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової. До законодавчої влади України входить Верховна Рада України. Найвищим органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Систему судоустрою складають: місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд. Всі державні інституції України, без винятку, зобов'язані діяти в рамках Конституції. Це стосується Кабінету Міністрів, судів, Служби безпеки, Національної поліції та інших органів влади. Їхні рішення та дії повинні ґрунтуватися на Конституції та не суперечити їй [1].

Прийняття Конституції України знаменувало собою перехід до якісно нового етапу розвитку держави, де ключовими принципами стали демократія, верховенство права та соціальна справедливість. Конституція закріпила основи суспільного та державного ладу України, визначивши напрямки розвитку країни та гарантувавши права та свободи її громадян. Вона стала фундаментом для формування громадянського суспільства, де влада належить народу, а верховенство закону є непорушним принципом.

Її сутність полягає в тому, що Конституція України:

- обмежує державну владу: насамперед, вона покликана захистити права та свободи громадян від свавілля з боку держави; Конституція встановлює чіткі межі для втручання держави в життя людей, гарантуючи їм свободу слова, віросповідання, зібрань, недоторканність особистого життя та інші права;
- забезпечує верховенство права: Конституція проголошує, що всі закони та інші нормативно-правові акти України мають відповідати її нормам, а це означає, що жодна людина, незалежно від посади чи статусу, не може бути вище за закон; верховенство права гарантує справедливість та неупередженість у стосунках між державою та громадянами;
- визначає форму державного правління: Конституція встановлює, яким чином організована державна влада в Україні, визначає повноваження та структуру органів влади, а також принципи їх взаємодії, а дозволяє забезпечити чіткий розподіл влади та запобігати узурпації влади однією з гілок;
- забезпечує соціальну справедливість: Конституція проголошує принципи соціальної справедливості та гарантує державну підтримку вразливим верствам населення, це, зокрема: право на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, житло, допомога при народженні, похованні та інші соціальні блага;
- визначає напрямки розвитку суспільства і держави: Конституція окреслює загальні цілі та напрямки розвитку України зокрема у сфері економічного зростання, соціальній та оборонній сферах, зовнішній політиці та багато іншого [3].

Конституція слугує основою для всіх інших законів та нормативно-правових актів, які приймаються в Україні. Тобто, все законодавство ґрунтується на єдиних принципах та цінностях, закріплених у Основному Законі. Міжнародні договори, які укладає Україна, не можуть суперечити Конституції.

Також в законі передбачений складний механізм зміни конституційного тексту. Конституційно передбачено можливість подальшого розширення прав і свобод особи, посилення їх гарантованості. Згідно з частиною першою ст. 22 Основного Закону, права і свободи людини та громадянина не є вичерпними. Тим самим конституційно визнається можливість розширення кола основних прав і свобод особи. Водночас ні за яких обставин Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану [4, с. 35].

Таким чином, Конституція України відіграє важливу роль у житті країни, встановлюючи основні правила і принципи, на яких будується держава. Вона гарантує незалежність і цілісність країни, захищає права і свободи громадян. Основний закон держави є найвищим нормативним актом, і всі інші закони

мають йому відповідати. Це забезпечує стабільність і правопорядок у державі, гарантує справедливість і неупередженість.

. Крім того, Конституція визначає повноваження трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової, забезпечуючи баланс між ними і запобігаючи зловживанням владою. А єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України, який слідкує за тим, щоб усі нормативно-правові акти відповідали Конституції, та має право офіційно її тлумачити, що допомагає уникати суперечок щодо її змісту.

Конституція також проголошує принципи соціальної справедливості, підтримуючи вразливі верстви населення, і визначає напрямки розвитку країни. Вона є основою для всіх інших законів України і містить механізми для розширення прав і свобод громадян, водночас забороняючи зміни під час воєнного або надзвичайного стану;

Конституція України – це не просто звичайний закон, це фундамент нашої державності,. Це той документ, який має найвищу юридичну силу, і всі інші нормативно-правові акти мають відповідати його нормам. Її можна назвати «законом законів», адже саме вона визначає принципи функціонування держави, права та свободи громадян, а також механізми влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Конституційне право: підручник / За загальною редакцією М.І. Козюбри, Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. - К.: Ваіте, 2021. 528 с.
4. Боняк В.О., Завгородній В.А., Самотуга А. В., Філянїна Л. А. Конституційне право України : навчальний посібник [для підготовки до іспиту за кредитно-модульною системою навчання]. 2-е вид., перероб. і доп., Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.

*Мельничук Аліна Михайлівна,
курсантка 205 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:*

*Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення, коли Україна веде активну боротьбу з країною-агресором за власне виживання та реалізацію свого стратегічного курсу на євроінтеграцію та вступ до НАТО, національна економіка країни перебуває в стабільно-важкому стані. Це стосується не лише загального ослаблення економіки країни, усіх її галузей та сфер, зокрема зовнішньоекономічної діяльності. У цілому експортно-імпорتنі операції є особливим видом економічної діяльності, тісно пов'язаною певною мірою з усіма галузями господарської системи країни. В Україні міжнародні операції завжди були та залишаються пріоритетним напрямом політики держави, що у свою чергу створює підґрунтя для розвитку вигідної торгівлі і сприятливого інвестиційного клімату в країні [1].

Європейські інтеграційні процеси мають значний вплив на розвиток економіки та культури України. Вступ України до європейських структур, зокрема підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, відкриває нові можливості та виклики для країни. Одним з головних аспектів впливу євроінтеграції є стимулювання економічних реформ. Україна зобов'язалася до впровадження європейських стандартів у різних сферах, що сприяє модернізації економіки та підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Це означає вдосконалення законодавства, модернізація умов ведення бізнесу, підвищення якості продукції та послуг, а також розвиток інфраструктури. З іншого боку, інтеграція у європейський простір впливає на культурні процеси в Україні. Відкриття для європейських цінностей, ідей та культурного обміну збагачує українське суспільство. Це сприяє розвитку толерантності, культурного розмаїття та міжкультурного діалогу. Крім того, інтеграція в європейський простір сприяє популяризації української культури в Європі, що забезпечує її визнання та розвиток.

Адаптація світового господарства до сучасних геополітичних реалій приводить до нових глобальних загроз і викликів. У зв'язку з цим сфера міжнародних відносин зазнає кардинальних змін через трансформаційні процеси, які чинять безпосередній вплив на розвиток країн. В умовах глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі (об'єднання країн у різні союзи) економіка кожної держави стає частиною світової. Становлення сучасної України упродовж останніх років відбувалося під значним впливом ідеї

інтеграції в європейській економічній простір. Прагнення до повномасштабної участі в політичному й економічному житті Європи логічно зумовлене геополітичним розташуванням та історією нашої держави. Європейська інтеграція, задекларована як стратегічний напрям розвитку України, є не лише зовнішньоекономічним вектором, але й орієнтиром цінностей для всього українського суспільства [2].

Одним із пріоритетних напрямів інтеграційної діяльності України є подальший розвиток співробітництва з країнами ЄС. На сьогоднішній день торговельно-економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом динамічно розвивається. Стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн ЄС в українську економіку. Зовнішня торгівля значною мірою впливає на динаміку ВВП, як основного джерела формування доходів. Доведено, що позитивний вплив на зростання ВВП має експортно-імпортна діяльність держави, особливо в умовах високої як продуктивності, так і конкурентоспроможності вітчизняної продукції [1]. На шляху євроінтеграції для досягнення поставлених завдань у сфері поглиблення торгово-економічного співробітництва України з країнами Європейського Союзу необхідно активізувати переговорні процеси з укладання угод про вільну торгівлю між Україною та низкою держав світу і окремими угрупованнями держав, здійснити послідовну роботу щодо опрацювання проектів угод про вільну торгівлю, проведення відповідних консультацій і переговорів. Дані процеси здійснюються в державі, але для ефективнішого розвитку країни їх потрібно постійно розширювати [1].

Вступ до Європейського Союзу не лише відкриває нові можливості для українських компаній на зовнішніх ринках, але й стимулює внутрішні перетворення в країні. З одного боку, інтеграція сприяє зближенню української економіки з європейською, що вимагає впровадження європейських стандартів та норм у всіх сферах діяльності. Це сприяє підвищенню якості товарів і послуг, зростанню ефективності підприємств та прискоренню розвитку нових галузей економіки, таких як зелена енергетика та інноваційні технології. З іншого боку, європейська інтеграція спонукає до культурного взаємовпливу та обміну ідеями. Україна отримує можливість презентувати свою культуру на міжнародному рівні, а також вивчати та адаптувати найкращі практики з європейських країн. Це сприяє зростанню культурного розмаїття та толерантності у суспільстві, а також зближенню української та європейської ідентичності [3].

Сьогодні діяльність Європейського Союзу у сфері культури регулюється статтею 167 Розділу «Культура» Договору про функціонування Європейського Союзу, більш відомого як Лісабонський договір. Відповідно до цього договору Європейський Союз доповнює культурну політику держав-членів у різних напрямках, наприклад, збереження європейської культурної спадщини, налагодження співробітництва між культурними інституціями різних країн, а також сприяння посиленню творчої роботи. Крім того Договір про ЄС визначає сфери компетенції Союзу у секторі культури, зокрема вживати дії для підтримки, координації та доповнень дій держав-членів у сфері культури. Серед позитивних тенденцій, які спостерігаються сьогодні в культурному секторі України є помітне

зростання громадських ініціатив та збільшення кількості інноваційних культурних проектів. Не останню роль у цьому процесі відіграють запроваджені міжнародними організаціями, в першу чергу Європейськими інституціями, програми, які мають на меті підвищити рівень демократії в країні та розвинути місцеве самоврядування. При цьому культурі та міжкультурному діалогу відводиться важливе місце у цьому процесі. Поява нових недержавних організацій, що впроваджують нові культурні продукти та послуги, сприяє загальному розвитку даного сектору та його демократизації. Участь нашої держави у програмах ЄС значно розширює можливості європейського діалогу та сприяє поглибленню політичного співробітництва із Європейським Союзом засобами культури. Також це сприяє наближенню українського законодавства у сфері культури до європейських стандартів, відкриттю кордонів для руху українських культурних продуктів та працівників, зростанню інвестицій у секторі культури України. Крім того представлення України у культурному середовищі Європейського Союзу значно підвищує імідж країни у світі, в першу чергу за допомогою культурного співробітництва як з державами-членами ЄС, так і країнами Східної Європи, Західних Балкан та Північного Кавказу [3].

Отже, вплив європейських інтеграційних процесів на розвиток економіки та культури України є багатограним та складним. Він вимагає від країни реалізації широкого спектру реформ та зусиль у впровадженні європейських стандартів, але водночас відкриває нові можливості для зростання та розвитку, як у господарській, так і у культурній сферах.

Список використаних джерел:

1. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л.В. Губерського. К. : Знання, 2012. 760 с
2. Ліщинська Л.Б., Сіденко Л.Ю. Формування ефективної інвестиційної політики України. Інвестиційна діяльність і фондові ринки, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна. URL: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Economics/74647.doc.htm.
3. Європейські тенденції в культурній політиці України / С.Є. Пахлова, Державне управління: удосконалення та розвиток № 5, 2012. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=420>

*Михайлюк Анна Володимирівна,
курсантка 208 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗГІДНО З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Ідея верховенства права бере свій початок ще з часів античності, коли її основи закладали видатні мислителі Стародавньої Греції та Риму – Платон, Аристотель, Цицерон, Юстиніан та інші. Подальший розвиток цієї концепції пов'язаний із Великою хартією вольностей 1215 року, епохою Реформації XVI століття та Просвітництва XVIII століття. Вагомий внесок у формування ідеї верховенства права зробили такі філософи, як Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та багато інших мислителів.

Сам термін «верховенство права» (Rule of Law) увів в обіг англійський вчений і політик Джеймс Гаррінгтон. Англійський конституціоналіст Альберт Вен Дайсі та його послідовники сформувавши концепцію верховенства права. Вона розвивалась в умовах монархічних режимів у Європі і була спрямована проти свавілля влади та на захист природних прав і свобод людини. Концепція верховенства права, незважаючи на її формування в неліберальному суспільстві, ґрунтувалась на ліберальних ідеях свободи, рівності, справедливості, якими керувались буржуазні революції.

У сучасному світі верховенство права розглядається як одна з найвищих демократичних цінностей. Воно стало невід'ємною частиною міжнародних актів про права людини та національних конституцій і законів. Верховенство права активно застосовується міжнародними та національними судами.

Україна також приєдналась до широкої підтримки принципу верховенства права. Цей термін закріплений у Конституції України, широко використовується в українському законодавстві, рішеннях Конституційного Суду, політичних програмах. Верховенство права стало актуальною темою наукових досліджень різних галузей знань [1, с. 358-359]. Принцип верховенства права закріплений у статті 8 Конституції України [2].

Принцип верховенства права передбачає, що:

- уряд підзвітний народові та існує для служіння його інтересам;
- має місце поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, між якими існують збалансовані стримування і противаги, а народ бере участь в управлінні державними справами через представницьку демократію;
- діяльність уряду щодо окремих осіб обмежена процедурними та сутнісними вимогами із метою захисту особистих свобод і гідності громадян;

- уряд має обмежені повноваження, а значна частина владних повноважень децентралізована на регіональний та місцевий рівні (федералізм);
- ключову роль у втіленні конституційних законів відіграє незалежна та неупереджена судова система, яка здійснює судовий розгляд справ [3, с. 138].

Принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки має довгу історію. Кожна з цих гілок вважається самостійною та незалежною. Цей принцип передбачає певну систему вимог:

- розмежування владних повноважень між різними державними органами, щоб жоден з них не мав необмеженої влади і не зміг її узурпувати;
- кожен орган має чітко визначену компетенцію;
- законодавча влада належить парламенту, обраному народом, який наділений виключним правом приймати закони, здійснювати фінансовий контроль та інші повноваження;
- виконавча влада належить уряду, який безпосередньо управляє державою та забезпечує виконання законів;
- судова влада є незалежною і покликана здійснювати правосуддя, вирішувати правові спори та кримінальні справи, а найвищим судом є Верховний Суд [4].

Принцип поділу влади доповнюється системою стримувань і противаг, що передбачає конкуренцію гілок влади та наявність у них засобів для взаємного стримування і збереження балансу. До таких засобів в Україні належать: право вето Президента на закони, можливість імпічменту, резолюція недовіри уряду, діяльність омбудсмена, формування складу Конституційного Суду різними гілками влади тощо [2]. Проте, всі гілки влади повинні взаємодіяти між собою для забезпечення єдиної державної політики.

Застосування прав людини як найвищих критеріїв правового змісту законів передбачає акцентування на певних аспектах принципу верховенства права стосовно різних суб'єктів. Для звичайних громадян вважається правомірною будь-яка поведінка в межах «дозволено все, що не заборонено законом» (верховенство права). Однак для державних органів та посадових осіб діє підхід «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» (законність). Правопорядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений діяти всупереч законодавству. Органи влади та їхні посадовці зобов'язані діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначений Конституцією та законами (ст. 19 Конституції України) [2].

Для кращого розуміння сутності права воно має виходити за межі державно-владного та нормативістського трактування як сукупності лише правил поведінки. Потрібно також враховувати недержавні (діяльнісні) аспекти права, необхідні для повноцінної реалізації правових норм, розглядаючи право як соціальну реальність. Прийняття закону є лише нормативною передумовою правопорядку, а не його кінцевим результатом правового регулювання. Проте це не применшує значення нормативних засад, адже саме правові норми задають вихідні параметри для всієї системи впорядкування суспільних відносин. Йдеться лише про необхідність врахування й інших чинників, здатних

гарантувати реальні правові результати, ефективність законодавства, життєздатність правових норм, остаточним критерієм якої є судові рішення [5, с. 520-521].

Отже, принцип верховенства права має багатовікову історію формування і ґрунтується на ліберальних цінностях свободи, рівності, справедливості та захисту прав людини від свавілля влади. Нині він є однією з найвищих демократичних цінностей, закріплених у міжнародних актах і національних конституціях. Реалізація верховенства права передбачає низку вимог: підконтрольність уряду народові, поділ влади із системою стримувань і противаг, децентралізацію, обмеження діяльності держави щодо громадян, незалежне правосуддя. В Україні цей принцип закріплено в Конституції, однак його втілення потребує не лише формальних норм, а й врахування недержавних аспектів права.

Верховенство права є багатогранною концепцією, пов'язаною з демократією, правами людини та належним урядуванням. Воно відіграє ключову роль у розбудові правової держави в Україні.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. - К.: Вате, 2015. 392 с.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Зміст і практична реалізація принципу поділу влади в Україні. URL: https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/381-zmst-praktichna-realzacya-principu-podlu-vladi-v-ukrayin.html
5. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Пет-ришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

*Мунтян Богдан Сергійович,
курсант 105 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

У сучасному світі, де інтеграція та співпраця стають все більш важливими, питання гармонізації правових систем різних країн набуває особливої актуальності. Воно стає ще більш актуальним для України, яка прагне до євроінтеграції та повноцінного членства в Європейському Союзі.

Одним із ключових аспектів євроінтеграції є гармонізація правосуддя. Це процес, який передбачає зближення правових систем різних країн з метою створення єдиного правового простору. Гармонізація правосуддя необхідна для забезпечення однакового захисту прав і свобод громадян, а також для створення сприятливого середовища для бізнесу та інвестицій.

Тема спільних та відмінних рис правосуддя України та країн ЄС є важливою для розуміння процесу євроінтеграції та для визначення напрямків реформування української правової системи.

Варто наголосити, що правові системи країн-членів Європейського Союзу мають свої історичні, культурні та традиційні особливості, але в той же час вони підпорядковуються загальним принципам та нормам, встановленим на рівні ЄС. Судові системи цих країн характеризуються високим рівнем незалежності, професіоналізму та підзвітності, а також дотриманням основоположних прав людини. Крім національних судів, в ЄС функціонує також система судів Європейського Союзу, які відіграють важливу роль у забезпеченні єдиного правового простору та тлумаченні законодавства ЄС.

Доступ до правосуддя охоплює низку людських прав, а саме: право на справедливий суд (стаття 6) та право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) та 47 Європейської Хартії. Хоча дотримання ЄКПЛ та Хартії основних прав ЄС регулюється різними системами, обидва акти наголошують, що права на ефективний засіб правового захисту та справедливий суд мають насамперед забезпечуватися на національному рівні [1].

Отже, доступ до правосуддя має враховувати наступні складові:

- справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом та іншими органами;
- правова допомога;
- право на юридичну консультацію, захист і представництво;
- право на ефективний засіб правового захисту [2].

Що ж стосується основних принципів правосуддя в Україні, то варто

наголосити, що вимога дотримуватись закону при здійсненні правосуддя міститься у низці конституційних положеннях. Зокрема відповідно до ч.1. ст. 129 Конституції судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються тільки закону [3]. Аналогічну за змістом вимогу містить і ч.1 ст.6 Закону України «Про правосуддя та статус суддів» (самостійність судів), згідно якої суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу і здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України, забезпечуючи при цьому верховенство права [4].

Принцип законності послідовно і чітко закріплено й у галузевому процесуальному законодавстві. Здійснення правосуддя в точній відповідності з законом – це не тільки вимога безумовно дотримуватись процесуальних норм при розгляді і вирішенні судових справ. Оскільки суд застосовує норми матеріального права, він повинен робити це правильно, тобто правильно кваліфікувати діяння підсудного, визначити йому справедливе покарання, законно вирішувати спори у цивільній справі. Суворе дотримання процесуальних і матеріальних норм створює всі необхідні умови для винесення судом законного й обґрунтованого рішення (вироку).

Принцип законності містить у собі вимогу дотримуватись не тільки норм процесуального і матеріального права, але також і нормативних положень, що стосуються судоустрою. Правові норми, що стосуються судоустрою, прямо пов'язані з процесуальними нормами. Так, здійснювати правосуддя повноважні лише судді, призначені в законному порядку, і суди, визначені Конституцією України і Законом «Про судоустрій і статус суддів» [3;4]. Порушення цих вимог викликає процесуальні наслідки (скасування вироку чи визнання рішення як неправомірного).

Принцип законності поширює свою дію на всіх суб'єктів судового процесу: суддю, прокурора, підсудного, захисника, потерпілого, цивільного позивача і відповідача, їхніх представників і інших осіб, що беруть участь у судовому засіданні.

Вимога правильного виконання і дотримання законів при здійсненні правосуддя адресована в першу чергу суддям. Суд тільки тоді реалізує свої завдання щодо зміцнення законності і правопорядку, охорони прав і законних інтересів держави, суспільства й окремих громадян, зможе здійснити виховний і попереджувальний вплив на громадян, коли сам при розгляді і вирішенні справ буде неухильно слідувати вимогам закону.

Зміст цього принципу полягає у наступних положеннях:

1. Особа може бути піддана кримінальному покаранню у виді позбавлення волі тільки за обвинувальним вироком суду, який набрав чинності;

2. Як зазначає ч.2 ст.29 Конституції запобіжний захід у вигляді взяття під варту може застосовуватися не інакше, як за мотивованим рішенням суду на підставі та в порядку, передбаченому законом. Цей конституційний принцип конкретизується у ст.14 КПК України, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований інакше, як на підставі судового рішення, а прокурор повинен негайно звільнити кожного, хто незаконно утримується під вартою. Підстави та порядок обрання цього запобіжного заходу передбачені у ст.ст.148, 150, 155-158

КПК України.

3. Короткочасне затримання особи по підозрі у вчиненні злочину в порядку ст.ст. 106, 115 КПК здійснюється за постановою слідчого або дізнавача. Обґрунтованість та законність затримання можуть бути оскаржені у суді. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням про обрання запобіжного заходу. За відсутності мотивованого рішення суду про взяття затриманої особи під варту, вона підлягає звільненню [5].

Таким чином, до спільних рис системи правосуддя України та держав-членів ЄС можна віднести: верховенство права; незалежність судової влади; рівність громадян; право на справедливий суд. Що ж стосується відмінностей, то вони проявляються, на самперед, у критеріях відбору суддів на посади; рівнях незалежності судової влади; повноваженнях та структурі судів, судових процедурах.

Аналіз систем правосуддя в Україні та країнах Європейського Союзу дозволяє виявити як спільні риси, так і відмінності в організації та функціонуванні судових органів. Незважаючи на різні історичні, культурні та політичні особливості, в обох правових системах ключовою є роль незалежності судової влади як гаранта захисту прав і свобод громадян. Для подальшого вдосконалення системи правосуддя в Україні важливим є запозичення кращих практик країн ЄС щодо процедур відбору та призначення суддів, забезпечення їхньої незалежності та підвищення довіри суспільства до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Європейські основи доступу до правосуддя URL: <https://unba.org.ua/publications/print/6654-evropejs-ki-osnovi-dostupu-do-pravosuddya.html>

2. Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя / Агенція Європейського Союзу з основних прав і Рада Європи, 2016 рік. с. 236 URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/handbook-access-to-justice-ukr/1680a216af>

3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Про правосуддя та статус суддів : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

5. Принципи здійснення правосуддя в Україні URL: <http://mego.info/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8-%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F->

*Овезова Катерина Русланівна,
студентка 206 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Права і свободи людини і громадянина є невід'ємними складовими людської спадщини і важливою складовою процесу формування та соціалізації кожної особистості. Вони дозволяють людям задовольняти свої потреби і реалізовувати свій потенціал у всіх сферах суспільного життя. Рівень гарантій їх забезпечення є важливим показником демократичного розвитку будь-якого суспільства. Особливу значимість серед прав і свобод особистості і громадянина мають конституційні права і свободи, які закріплені в Основному законі кожної держави. У статті 64 Основного Закону України зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, за винятком випадків, передбачених самою Конституцією. Однак, в разі введення воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені окремі обмеження прав і свобод, а також визначено термін їх чинності [1].

Воєнний стан – це особлива правова система, що встановлюється в державі або її окремих регіонах. Введення такої правової системи надає виконавчій владі, військовим командуванням та органам місцевого самоврядування особливі повноваження, порівняно з повноваженнями, встановленими законодавством у мирний час [2]. Варто відзначити, що введення спеціального правового законодавства завжди може становити потенційну загрозу для основних прав і свобод. Однак чинне законодавство України містить ряд важливих гарантій захисту прав людини. Наприклад, обмеження конституційних прав і громадянських свобод, які можуть застосовуватися в умовах надзвичайного та воєнного стану, передбачені Законом і є вичерпними, не підлягають розширеному тлумаченню. Тривалість їх застосування не може перевищувати термін дії воєнного стану. В умовах воєнного стану права і свободи людини і громадянина, зазначені в частині 2 статті 64 Конституції України, можуть бути обмежені.[1; 3, с. 382].

Як правило, Конституція зосереджена на централізації основних громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших свобод. У такий спосіб визначають правовий статус людини і громадянина, регулюють діяльність усіх суб'єктів права. Українське законодавство на конституційному рівні закріплює численні права та обов'язки людини і громадянина, що забезпечує що держава діє на демократичних, соціальних і правових засадах. Хоча конституційні права і свободи мають найвищу юридичну

силу, більшість із них не є абсолютними, оскільки їх реалізація може бути обмежена законом. Такі обмеження спрямовані не тільки на захист здоров'я і моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а й на охорону громадського порядку, попередження правопорушень, запобігання злочинам [34, с. 381].

Загальна тенденція полягає в тому, що питання прав людини та громадянина в умовах воєнного стану є складними та багатогранними. З початку збройного нападу РФ на територію України 24 лютого 2022 року правові гарантії захисту прав людини опинилися під загрозою. У відповідь на військову агресію росії Президент України оголосив воєнний стан. Ця нова реальність становить загрозу фундаментальним правам людини, включно з правом на життя. Правил, сформованих десятиліттями в цивілізованому суспільстві, більше не існує.

Правовий режим воєнного стану в Україні регулюється чинним Законом України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 року [2]. Цей закон є правовою основою для оголошення воєнного стану разом з Указом Президента України про введення воєнного стану, затвердженим Верховною Радою України.

Під час російської збройної агресії проти України Верховна Рада України прийняла ряд законів, спрямованих на захист прав людини. Серед цих законів – Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неправомірне використання гуманітарної допомоги» та Закон України від 1 квітня 2022 року «Про захист особистих інтересів у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану», введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» та інші.

Судова система є найбільш надійним і цивілізованим способом захисту прав і свобод людини і громадянина. Ця форма правосуддя, яка гарантує захист прав і свобод, є найбільш демократичною і забезпечує повне, всебічне та об'єктивне дослідження фактичних обставин і причин різноманітних спорів, злочинів і справ, які найбільше розглядаються судами. Суди мають усі повноваження, необхідні для здійснення своїх функцій щодо захисту прав і свобод людини у справах про порушення або безпідставне обмеження прав і свобод людини. Під час воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до Конституції України, лише суди можуть здійснювати юрисдикцію на територіях, де оголошено воєнний стан, забороняється скорочувати або прискорювати будь-які судові процедури [4].

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що у сучасному світі застосування обмежень прав і свобод людини є одним з ґрунтовних елементів взаємовідносин людини з державою. Це здійснюється з метою знаходження компромісу між суспільством і державою, яке проявляється у захисті особи, прав і свобод інших осіб від свавілля. В Україні ця теза закріплена на рівні Конституції у статті 23, тому обмеження основних прав і свобод особи являє

собою правомірне, цілеспрямоване кількісне та якісне применшення у процесі правореалізації тих можливих моделей поведінки (правомочностей), які складають основне право (свободу) особи, з боку інших осіб. Можливість обмеження основних прав і свобод людини державою передбачено фактично у всіх міжнародно-правових актах, які регламентують права людини й основоположні свободи. Кожен договір визначає межі можливих обмежень та вичерпний перелік підстав для них, а також установлює низку прав, які за будь-яких обставин не можуть бути обмежені.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:[https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення 22.04.2022).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

*Осауленко Андрій Олександрович,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Донченко Дар'я Володимирівна,
студентка 202 СПРБ групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ*

ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституція України [1] є основним законодавчим актом держави, прийняття якої відбулося 28 червня 1996 року українським парламентом – Верховною Радою України після так званої «конституційної ночі». Основний Закон України визначає права громадян, організацію та функціонування державних органів, а також встановлює основні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Конституція України є фундаментом демократичної держави, її важливість полягає в тому, що вона визначає правові засади функціонування української політико-правової системи, забезпечує стабільність та захист прав людини і громадянина, а також визначає шляхи розвитку країни.

Однак, процес підготовки Конституції України тривав цілих шість років з 1990 по 1996 рік. Всього було запропоновано 15 проєктів Основного Закону – від Конституційної комісії, політичних партій, науковців. Конституція України могла бути не прийнята 28 червня 1996 року, так як напередодні історичного засідання парламенту Президент України видав указ про проведення всеукраїнського референдуму 25 вересня 1996 року про прийняття нової Конституції України. Однак, після прийняття Конституції, цей указ був відкликаний.

Українська парламент зобов'язаний дотримуватися принципу конституційності при прийнятті законів, уникати прийняття нормативно-правових актів, які протирічать положенням Конституції. Інші українські державні інституції, такі як Кабінет Міністрів, суди, Служба безпеки та Національна поліція тощо, мають вести свою діяльність і ухвалювати рішення з упевненістю в їхній конституційній відповідності. Будь-які діяльність цих інституцій повинна бути згідно з принципами, закріпленими в Конституції. Зміни до Конституції вносяться складніше, ніж до інших законодавчих актів і вимагають більшої процедурної складності та часових затрат.

Протягом усього періоду дії Конституції України відбулася еволюція Основного Закону, проведено більше шести офіційних процедур з її зміни. Виділимо декілька періодів зміни політичної системи України, які, на нашу думку, дозволять простежити основні етапи еволюції Конституції України:

1. 1996–2004 рр. – президентство Л. Кучми: Україна останньою серед колишніх пострадянських держав ухвалила свій Основний закон. Хоча Л. Кучма спробував приписати прийняття Конституції до своїх беззаперечних досягнень, причиною її необхідності було не стільки бажання президента, скільки внутрішній конфлікт між різними гілками влади. Це призвело до створення президентсько-парламентської республіки, де Л. Кучма мав значний вплив на уряд. Під час свого другого президентського терміну він стикався з опозицією з боку парламенту, який був обмежений у повноваженнях і часто не підтримував його рішення. Ця конфронтація призвела до втручання народу України під час Помаранчевої революції, в результаті якої було здійснено значні політичні зміни.

2. 2004–2010 рр. Для подолання гострої політичної кризи під час Помаранчевої революції, на вимогу політичних сил В. Януковича та Л. Кучми – 8 грудня 2004 року Верховна Рада ухвалила Закон України № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України» [2] та («в пакеті» до нього) про внесення змін до закону про вибори Президента (останні дозволили провести переголосування 2-го туру виборів Президента). Того ж дня Президент України Л. Кучма підписав ці документи. Ці зміни передбачали перехід України до парламентсько-президентської форми правління, що значно вплинуло на процеси ухвалення рішень у країні. Це було першим кроком до коригування Конституції з метою адаптації до нових політичних реалій. Пізніше, у період з 2006 по 2009 рік, члени Партії регіонів підтримували цю реформу, оскільки вона надавала їм більше можливостей повернути владу у свої руки. Проте, після отримання влади у 2010 році, ситуація знову зазнала змін.

3. 2010–2014 рр. В. Янукович виграв президентські вибори, а невдовзі

народні депутати, переважно з Партії регіонів, звернулися до Конституційного Суду з вимогою скасувати конституційну реформу 2004 року. Рішення суду було прийнято негайно: 30 вересня того ж року визнано, що закон, що реформував Конституцію, був прийнятий з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття [3]. Повернення до Конституції 1996 року та президентсько-парламентської форми правління призвело до того, що В. Янукович отримав більше владних повноважень (зокрема, отримав пріоритетне право на формування уряду, яке за конституційною реформою 2004 року мав парламент).

4. Період з кінця 2013 р. та початок 2014 р. є одними з найтрагічніших в історії України. Початок Революції гідності був реакцією на зміну курсу держави президентом В. Януковичем у східному напрямку та призвів до сотень загиблих під час протестів. Надмірне використання влади президентом та криваві події зими 2014 року спонукали 21 лютого депутатів проголосувати за відновлення Конституції 2004 року (закон № 742-VII «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» [4]). Це рішення було прийняте з метою збереження інституту влади в умовах втечі В. Януковича та початку російської окупації українського півострова Крим. Це був перший випадок в історії, коли Конституція була змінена не для перерозподілу влади, а для збереження держави.

Вказані вище зміни Конституції прямим чином кардинально змінювали політичну систему держави. Окрім них прийняті й інші законопроекти щодо зміни Основного Закону. Так, наприклад, зміни до Конституції також приймали в 2011 році (закон «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 01.02.2011 № 2952-VI), 2013 році (закон «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» від 19.09.2013 № 586-VII), 2016 році (закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 02.06.2016 № 1401-VIII) тощо.

Таким чином, наразі є чинною Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, зі змінами, внесеними Законами України № 2952-VI від 1 лютого 2011 року; № 586-VII від 19 вересня 2013 року; № 742-VII від 21 лютого 2014 року; № 1401-VIII від 2 червня 2016 року; № 2680-VIII від 7 лютого 2019 року; № 27-IX від 3 вересня 2019 року.

В науковій спільноті загальноновизнаною є думка, що найбільш ідеальним нормативно-правовим актом є той, який не потребує подальших змін. Конституція не є таким нормативно-правовим актом, який рекомендується часто змінювати, оскільки це свідчить про незрілість та недосконалість політичної системи держави. Українська демократія є доволі молодою з обмеженим досвідом у сфері державотворення, оскільки протягом значного історичного проміжку українські землі та український народ перебували під владою іноземних держав. Саме тому зараз вкрай важливо враховувати негативний досвід минулого, щоб у майбутньому уникнути подібних помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#>.
2. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 № 2222-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-IV#Text>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-45/2010 від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>.
4. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21.02.2014 № 742-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-VII#Text>.

Поважнюк Ксенія,

*курсантка 107 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Чеханюк Леся Володимирівна,

старший викладач кафедри

конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Державний лад, за якого вирішальна роль у прийнятті рішень і врядуванні належала народним зборам і голосуванню, у стародавні часи називали демократією [1, с. 769-770]. Україна, як суверенна і незалежна держава, здійснила великий крок до утвердження демократичних цінностей, прийнявши 28 червня 1996 року Конституцію України. Цей основний закон визначає правову основу державного устрою, закріплює права та свободи людини і громадянина, а також визначає принципи, на яких будується демократичний лад країни. Закріплення демократичності у Конституції України має важливе значення для розвитку держави та суспільства, забезпечуючи верховенство права, розподіл влади та участь громадян у прийнятті рішень [2].

Суддя Київського апеляційного адміністративного суду Бабенко Костянтин пише, що «принцип демократії в Конституції України закріплюється статтею 5, яка вказує: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [3]. Не можливо з ним не погодитися, оскільки принцип демократії полягає в тому що джерелом влади є народ.

Конституційне закріплення демократичності в Україні є актуальним питанням для розгляду, адже воно є ключовим аспектом побудови державності та забезпечення прав і свобод громадян. Демократичні принципи, закріплені в

2 розділі Конституції України, який має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Демократичні принципи формують основу для функціонування державного апарату, встановлення правовідносин між державою та громадянами, а також для забезпечення соціальної справедливості та верховенства права, а також забезпечення виборчого права. Демократичні принципи, закладені в Конституції, мають вирішальне значення для становлення правової держави, де права і свободи людини та громадянина є найвищою цінністю. Важливість конституційного закріплення демократичності полягає в створенні правових гарантій, які забезпечують можливість реалізації громадянських, політичних, соціальних та економічних прав кожного громадянина.

Конституція України визначає, що в Україні визначається та діє принцип верховенства права (стаття 8 Конституції України) [2]. Це означає, що всі громадяни, органи державної влади та посадові особи підпорядковуються закону. Верховенство права є основоположним принципом демократичної держави, оскільки воно забезпечує рівність перед законом, захист прав і свобод людини, а також відповідальність державних органів за свої дії.

Також основоположним принципом демократичної держави є гарантія прав та свобод людини і громадянина. Конституція України закріплює дані принципи в 2 розділі. Він включає право на життя, свободу слова, свободу зібрань, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами та інші. Закріплення цих прав і свобод є фундаментом демократичного суспільства, де кожен громадянин має можливість вільно висловлювати свою думку, мати вплив на владу завдяки зібранням, мітингам та петиціями й мати великий спектр соціальних прав людини та громадянина.

Демократичність у свою чергу передбачає активну участь громадян у політично-суспільному житті держави. Конституція України закріплює права громадян та механізми, які забезпечують дану участь. Зокрема кожен громадян України має право бути обраним до органів державної влади та обирати, дане право закріплене 38 статтею Конституції України [2]. Також активна участь громадян у політично-суспільному житті відображається правом на мирні зібрання, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39 Конституції України) [2]. Також не менш важливим правом є право на направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (стаття 40 Конституція України) [2]. Дані положення Конституції забезпечують можливість громадян впливати на прийняття рішень і сприяють розвитку правосвідомого громадянського суспільства, а також є показником того, що ці положення закріплюють демократичні цінності на території України.

Також важливим принципом демократії є виборче право, оскільки завдяки даному праву громадяни мають змогу активно приймати участь у виборі

головних державних органів. В Україні прийнятий новий Виборчий Кодекс України, де у першій статті вказано, що вибори є формою безпосередньої демократії. Вибори є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом, а також є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [4].

Таким чином, Конституційне закріплення демократичності в Україні є основоположним для розвитку правової держави та демократичного суспільства. Принципи верховенства права, захисту прав і свобод людини, а також участі громадян у прийнятті рішень утворюють правову основу, на якій будується українська держава. Важливо, щоб ці принципи не лише існували на папері, але й втілювалися у реальному житті, що потребує постійного вдосконалення правової системи, підвищення правової культури та активної участі громадян у політичному процесі. Тільки так Україна зможе досягти стабільного і сталого розвитку на шляху до повноцінної демократії.

Список використаних джерел:

1. Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. 2009 р. ст. 832. URL: https://astrolabium.com.ua/osnovy_demokratiji_pidruchnyk_dlja_studentiv_vyshchyh_navchalnyh_zakladiv-.html
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
3. Бабенко Костянтин. Конституційне закріплення демократичних основ організації державної влади (теорія і практика реалізації). URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/108-konstitutsijne-zakriplennya-demokraticnikh-osnov-organizatsiji-derzhavnoji-vladi-teoriya-i-praktika-realizatsiji.html>
4. Виборчий Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

Романенко Людмила Миколаївна
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Конституціоналізм, як складова становлення конституційного ладу в Україні під час воєнного стану.

Актуальність теми в часи сьогодення полягає в тому, що конституціоналізм є фундаментальною складовою формування правової держави та демократичного суспільства. В умовах воєнного стану, який запроваджено в Україні у відповідь на збройну агресію Росії, питання конституціоналізму набуває особливого значення. Це пов'язано з необхідністю забезпечення прав і свобод громадян, збереження конституційного ладу та особлива увага має бути спрямована на запобігання зловживанням владою. Розуміння ролі конституціоналізму в цих умовах допоможе оцінити стійкість правової системи та ефективність механізмів захисту прав громадян.

Аналіз конституціоналізму під час воєнного стану потребує значної уваги як складової становлення конституційного ладу в Україні. Особливу увагу буде приділено викликам, з якими стикається правова система країни, а також механізмам захисту конституційного ладу та прав громадян.

Висвітленням теми конституціоналізму, його поняттю та принципам, в історичному аспекті, займались відомі постаті української історії, такі як С. Оріховський-Роксолан, Й. Верещинський, С. Пекаліда, П. Могила, Б. Хмельницький, П. Орлик, С. Яворський, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, Я. Козельський, П. Пестель, М. Муравйов, М. Костомаров, М. Грушевський, В. Липинський, І. Франко. Всі ці історичні постаті в різні історичні епохи по різному висвітлювали поняття конституціоналізму, але кожен з них вбачає систему правління у державі, яка складається з певних форм, засобів, методів правління та їх суб'єктів, які мають бути засновані та спрямовані на забезпечення прав та свобод людини, верховенства права, демократії та обмеженої влади.

Тема конституціоналізму у вітчизняній науці набула ще більш значної уваги, якій присвячують свої праці такі вчені, як І. Й. Бойко, В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко, В. С. Кульчицький, О. В. Кресін, О. М. Мироненко, В. О. Рум'янцев, В. Я. Тацій, Б. Й. Тищик, Ю. М. Тодика, І. Б. Усенко, В. А. Чехович, Ю. С. Шемшученко та інші науковці.

Ця тема завжди була і буде актуальною на підставі становлення конституційного ладу в країні, як в мирний час так і залишається найбільш глобальною під час воєнного стану.

Конституціоналізм — це система ідей, принципів та практик, які спрямовані на обмеження влади та захист прав і свобод громадян шляхом становлення та дотримання основного закону країни - Конституції.

Основними принципами конституціоналізму, в першу чергу, є:

1. Верховенство права, основа якого полягає в тому, що закон є має найвищу юридичну силу, і всі без виключення, особливо органи державної

влади, як взірць для наслідування, мають неухильно його дотримуватися.

2. Поділ влади, який полягає у розподілі владних повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади для запобігання зловживанням владних повноважень, та які мають не тільки не втручатись в діяльність один одного, але й мати абсолютну незалежність.

3. Захист прав людини. Цей принцип має бути основним-основоположним серед принципів та системи конституціоналізму та не тільки гарантувати, як та правове положення, закріплене в конституції, а й по-факту забезпечувати та захищати основні права та свободи людини та громадянина, які є непорушними та не можуть бути порушені ні за будь-яких обставин.

4. Демократичне управління полягає в участі громадян у прийнятті державних рішень через вибори, референдум та інші демократичні механізми.

На жаль, під час воєнного стану в країні спостерігається відсутність верховенства права, а саме, закон не для всіх, а особливо його положення не стосуються осіб владних повноважень, а захист прав і свобод людини, що гарантується Конституцією України та не може бути порушеним, не просто порушується, а закріплюється на законодавчому рівні, що містять в собі чіткі дискримінаційні процеси за майновою ознакою, правовим статусом та приналежністю до владних повноважень та інші. Положення воєнного стану дуже чітко розподілило громадян на тих, хто йде захищати країну, та на тих, чий майновий стан чи статус владних повноважень надає повну можливість ухилитись від цього обов'язку. Громадяни України наразі чітко поділені на бідних та багатих, на тих хто має бронь та на тих хто її отримати не може, на тих хто опинився при владі і на тих, проти кого направлені ці владні повноваження. Дуже часто серед народу України можна почути висловлювання, що «Конституція зараз не на часі» чи «Конституція на паузі», що напряду свідчить про те, що наразі конституціоналізм в країні на найнижчому рівні, який тільки можна уявити в демократичній країні.

Введення воєнного стану в Україні створює особливі умови для функціонування конституційного ладу. Воєнний стан надає державним органам додаткових повноважень, які завуальовані під маскою забезпечення безпеки та оборони, але при цьому повністю порушують права і свободи громадян. Важливими аспектами становлення конституційного ладу в країні під час воєнного стану є:

- Обмеження прав і свобод людини і громадянина. Конституція України передбачає обмеження певних прав і свобод під час воєнного стану, але ці обмеження повинні бути тимчасовими та обґрунтованими, а не такими, які в повному обсязі обмежують права та свободи громадян.

- Забезпечення контролю за владою – важливо забезпечити механізми контролю за діяльністю органів влади, щоб уникнути зловживань. Але такого контролю не існує взагалі.

- Роль судової влади – суди повинні продовжувати виконувати свої функції, захищаючи права громадян навіть у складних умовах, але в більшості випадків люди і громадяни, права яких порушені позбавлені права доступу до правосуддя на підставі тих самих дискримінаційних процесів закріплених на

законодавчому рівні.

Для забезпечення конституціоналізму під час воєнного стану необхідно по-перше створити баланс між безпекою та правами. Звичайно, забезпечення національної безпеки часто вимагає обмеження певних прав і свобод, але важливо не допустити порушення основних прав і свобод. Надалі потрібно забезпечити прозорість дії уряду, які повинні бути максимально прозорими для громадян, щоб уникнути зловживань владою. Наступною, має бути мобілізація, яка має бути не позбавлена громадського контролю. Саме активна участь громадянського суспільства у контролі за діяльністю органів влади є ключовою умовою збереження конституційного ладу.

Також передбачені механізми захисту конституційного ладу, які спрямовані на забезпечення конституціоналізму під час воєнного стану до яких відносяться:

- Конституційний контроль – забезпечення діяльності Конституційного Суду України, який повинен розглядати справи щодо конституційності актів, прийнятих під час воєнного стану.

- Забезпечення діяльності омбудсмана – інституція уповноваженого з прав людини повинна мати можливість ефективно реагувати на порушення прав громадян.

- Міжнародна підтримка – співпраця з міжнародними організаціями та інституціями для забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

На жаль, третій рік повномасштабного воєнного вторгнення країни агресора показали, що жоден з цих механізмів не є дієвим.

Конституціоналізм є важливою складовою становлення конституційного ладу в Україні, особливо під час воєнного стану. Забезпечення верховенства права, поділу влади та захисту прав людини є ключовими умовами для збереження демократичних цінностей та правового порядку. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити ефективні механізми контролю за діяльністю органів влади та захисту прав громадян. Це допоможе зберегти конституційний лад та уникнути зловживань владою, забезпечуючи розвиток правової держави та демократичного суспільства в Україні.

*Романович Ангеліна,
курсантка 103 навчальної групи ННІ №3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:*

*Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ УКРАЇНИ

З часу проголошення Україною незалежності й державного суверенітету Українська держава взяла курс на врегулювання правового статусу та режиму державного кордону відповідно до наявних принципів та норм міжнародного права, на законодавче регулювання захисту та охорони державного кордону України. Особливо ці процеси посилились у контексті євроінтеграції і гармонізації національного законодавства. А з 2014-2018 рр. з огляду на неправомірні дії стосовно АР Крим, Донецької і Луганської областей, на нашу думку, через неналежне забезпечення територіальної цілісності, непорушності державних кордонів та низку інших чинників, перед вітчизняними дослідниками і державними діячами постало чимало важливих завдань, які погребують вивчення і вирішення [1].

У наукових працях юристів-міжнародників неодноразово приділялась увага визначенню і розкриттю сутності поняття «територіальна цілісність», тлумаченню принципу територіальної цілісності держави як одного з основоположних принципів міжнародного права.

Важливо відзначити, що цей принцип має переважно міжнародний аспект нашої проблематики, він спрямований на забезпечення стабільності в міждержавних відносинах. Сутність принципу територіальної цілісності, який отримав своє закріплення в Статуті ООН у 1945 р., полягає у захисті території держави від будь-яких посягань. Цей основоположний документ ООН заборонив загрозу силою або її застосування проти територіальної цілісності (недоторканності) та політичної незалежності будь-якої держави [2].

Варто зазначити, що принцип територіальної цілісності держав (міжнародна практика) Зокрема, питанням територіальної цілісності в низці міжнародно-правових документів присвячені окремі норми. Так, у Декларацію принципів, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємних відносинах Гельсінського Заключного акту НБСЄ включені спеціальні підрозділи IV і VIII під назвами «Територіальна цілісність держав» і «Рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею», відповідно до яких «Держави-учасниці будуть поважати територіальну цілісність кожної з держав-учасниць. Відповідно до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, несумісних із цілями і принципами Статуту ООН, проти територіальної цілісності, політичної незалежності або єдності будь-якої держави-учасниці. Ніяка окупація або

придбання такого роду не буде визнаватися законною. держави-учасниці будуть поважати рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею, діючи постійно згідно з цілями і принципами Статуту ООН і відповідними нормами міжнародного права, ураховуючи ті, які стосуються територіальної цілісності держав” [2].

Принципи територіальної цілісності та недоторканності кордонів займають центральне місце в сучасній системі міжнародного права, будучи демократичним керівним джерелом міжнародного права, визначальним загальним зобов’язанням універсального характеру [3, с. 12].

Основоположні принципи сучасного міжнародного права *jus cogens* є загальнообов’язковими та міжнародно прийнятими найвищими нормами, які регулюють міжнародне співіснування народів. Їхня жорстка імперативність означає однозначність їхнього трактування та застосування, а також недопущення відходу від взятих державами на себе зобов’язань в односторонньому порядку, чи за угодою між собою або з інших підстав.

Росія використовує методи гібридної війни, включаючи кібер-атаки, інформаційну війну, економічний тиск та підтримку сепаратистських рухів, щоб дестабілізувати ситуацію в Україні. Ці дії підривають внутрішню стабільність України та її спроможність захищати свою територіальну цілісність.

Не слід забувати і про внутрішні політичні виклики, серед яких внутрішні політичні розбіжності та нестабільність, можуть послабити здатність уряду ефективно протистояти зовнішнім загрозам. Корупція, бюрократичні проблеми та політична нестабільність можуть завадити швидкому реагуванню на зовнішні виклики.

Хоча Україна отримує значну підтримку від міжнародної спільноти, включаючи санкції проти Росії та фінансову допомогу, відсутність консолідованої позиції деяких міжнародних гравців може послабити цю підтримку.

Важливою є також дипломатична робота для забезпечення подальшої підтримки та посилення тиску на країну агресора.

Поряд з тим, військовий конфлікт та окупація частини території призводять до економічних втрат, зокрема, втрати контролю над промисловими регіонами, зменшення інвестицій та підвищення витрат на оборону. Економічна нестабільність може послабити здатність держави фінансувати оборонні та соціальні програми, необхідні для зміцнення територіальної цілісності.

Війна та окупація призвели до значних переміщень населення, що створює гуманітарні проблеми та соціальну напругу. Підтримка внутрішньо переміщених осіб, реінтеграція окупованих територій та подолання соціальних наслідків конфлікту є важливими завданнями для держави.

Реформування сектору безпеки можливе шляхом оновлення та модернізації збройних сил і правоохоронних органів, які є необхідними для забезпечення ефективної оборони та захисту територіальної цілісності. Реформи в секторі безпеки повинні сприяти підвищенню професіоналізму, ефективності та готовності до різних видів загроз.

Хоча перемога України над Росією є викликом, вона можлива за умов,

якщо Україна продовжуватиме отримувати значну міжнародну підтримку, ефективно реформуватиме свою економіку та військові сили, зберігатиме національну єдність та стійкість, а також активно використовуватиме дипломатичні та інформаційні засоби. Важливою є також здатність України адаптуватися до змін у конфлікті та використовувати всі доступні ресурси для досягнення своїх цілей.

Список використаних джерел:

1. Іляшко О. О. Забезпечення територіальної цілісності і недоторканності України: національні і міжнародно-правові аспекти / О. О. Іляшко // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. - 2018. - Т. 29(68), № 3. - С. 33-39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29\(68\)_3_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29(68)_3_8).
2. Статут ООН 1945 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Гречко О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. Право і Безпека. 2014. № 4 (55). С. 12-15.

Сокол Денис Олександрович,

Студент 2-го курсу ННІ № 2

Національної академії внутрішніх справ;

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна,

доцент кафедри конституційного права

та прав людини Національної академії

внутрішніх справ, кандидат юридичних

наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

У період повномасштабної агресії росії проти України, виникає актуальне питання захисту прав українських громадян, які були змушені залишити територію України внаслідок війни. З моменту початку повномасштабного вторгнення, значна кількість українських громадян знайшла притулок у країнах Європейського Союзу.

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на кінець 2022 року, 7,9 мільйона громадян України перебували на території країн Європейського Союзу. З цієї кількості, 4,9 мільйона осіб отримали тимчасовий захист або інші форми захисту, відповідно до законодавства європейських країн країн. Важливо відзначити, що 85% з тих, хто був змушений покинути Україну через збройну агресію, складають жінки [1]. На сьогоднішній день важко визначити точну кількість громадян України у конкретній країні через значну транзитну міграцію та повернення деяких громадян на батьківщину. Крім того, не всі громадяни України, які перебувають за кордоном,

zareestrovani v konsul'skikh ustanovax. Dana problema pidkreslyue neobkhidnist' pokращennya systemy reestracii ta monitoringu dlya zabezpechennya efektyvnoho zahystu prav ukraїn'skikh hromadyan za kordonom.

Porushennya prav hromadyan Ukraїni za kordonom є aktuальною problemoю, yaka vymagaє nehaynoho virishennya. Zghidno z shorichnoю dopovidnyu Uповноваженого Верховної Ради України z prav lyudyny za 2022 rik, do Uповноваженого nadidshlo 45 zvernenn' shodo pytann' porushennya prav hromadyan Ukraїni za kordonom [2].

Zghidno zi zvitom Komitetu ООН z likvidacii rasovoi diskriminacii, hromadyani ta rezidenti Ukraїni, yaki tikaють vid konflikту, ne zavzhdz znahod'ються v spriyatlyvikh umovakh pid chas poїzdok do єvropey'skikh kraїн. Krім toho, Komitet ООН zaklykaє derzhavy-uchasnyts' vzhity zahodiv dlya zapobigannya ta prypynennya vsikh form rasovoi diskriminacii ta її proyaviv, osoblyvo povidnoshennu do lyudey, yaki tikaють vid ksenofob'skoho ta rasyst'skoho nasyl'stva ta konflikтів [3].

Takozh komitet ООН zaklykav derzhavy-uchasnytsi, osoblyvo susidni z Ukraїnoю, prodovzhuvaty nadavaty dostup na svoї terytorii vsim osobam, yaki ryatuyetsya vid konflikту, bez diskriminacii za oznakoю rasy, kolyuru shkiry, natsional'nogo chy etnichnoho poxodzhennya ta nezalezhno vid їх imigraciiynogo statusu [3].

Tak, odniyu iz kraїн Єvropey'skoho Soyzu, sho mezhue z Ukraїnoю є Uhorshyna, v yakiy zafiksovana naybilysha kilykist' porushenn' prav hromadyan Ukraїni. Viktor Yasevin, predstavnyk Natsional'noi asociacii advokativ Ukraїni v Uhorshyni, viznachyv dekilka tyпових problem, z yakymi stikaються ukraїn'ski hromadyani v Uhorshyni:

1) uperedzhene, neshanoblyve i prynizlyve stavlennya do ukraїn'skikh hromadyan z boку uhor'skikh mytnykyv i prykorдонnykyv pid chas peretynu nimi uhor'skoho kordonu, osoblyvo pid chas perevirki dotrimannya pravyl peremishchennya valyutnykh cinnostey [4];

2) Uhor'ski bankiv'ski ustanovy vidmovlyayetsya vidkryvaty rakhunki dlya hromadyan Ukraїni, a takozh dlya uhor'skikh kompaniy, v yakikh є ukraїn'ski hromadyani. Dana vidmova obgrunтовується vnutrishnyoю politykoю banku shodo oцinky rivnya ryzyku klyenta. V tshomu kontekstі mi stikaємося z bezposerednyoю diskriminacією za hromadyanstvom Ukraїni. Ironichno, sho vynikaє pevnyy paradoks, adzhe zghidno z zakonodavstvom Uhorshyny, novostvorena yurydychna osoba povynna vidkryty bankiv'skyy rakhunok protyagom 15 dniv pi'slya derzhavnoi reestracii [4];

3) zafiksovani vypadky, коли pracivnyky VRAЦS ta migraciiynoi sluzhby Uhorshyny nezakonno vymagayut vid ukraїn'skikh hromadyan legalizaciyu dokumentiv shlyahom prostavlennya apostilya. Dani dokumenty byly vidani Konsul'skym viddilom Posol'stva Ukraїni v Uhorshyni. Ci vymohy є protyrychcham do polozhen' Gaaz'koi Konvencii 1961 roku, tomu taki dii spychynyayut yurydychni trudyoshchi, sho vyklykaє zaneпокоєnnya shodo dotrimannya mizhnarodnykh standartiv [4];

4) Uhor'ska Natsional'na sluzhba bezpeky zlovzhivaє svoimi

повноваженнями, використовуючи політичні мотиви для внесення даних про українських громадян та членів їх сімей до Шенгенської інформаційної системи (SIS). Дані дії обмежують права цих осіб на свободу пересування, що є порушенням їх основних прав [4];

5) огляд матеріалів справ, що стосуються адміністративних правопорушень, вчинених громадянами, та реєстрація даних про українських громадян в системі SIS, відбувається без попереднього встановлення винуватості особи у правопорушенні [4];

6) Угорські правоохоронні органи не застосовують формального підходу до забезпечення права українських громадян на перекладача або адвоката. Право підозрюваних, обвинувачених і підсудних на переклад мовою, якою вони володіють, гарантоване Кримінальним кодексом Угорщини, фактично не дотримується [4];

7) Ненадання належного медичного обслуговування та лікування громадянам України, які утримуються в угорських пенітенціарних установах. Формальне ставлення до розгляду офіційних звернень цих людей та їхніх родичів. Ситуація змінюється лише після того, як адвокати звертаються до Будапештського відділення Гельсінської правозахисної організації з проханням провести комплексне комісійне медичне обстеження та скласти звернення [4];

8) порушення права громадян України на свободу пересування під час проведення правоохоронними органами першочергових слідчих дій шляхом обмеження свободи пересування непроцесуальними методами. Примусове та незаконне затримання людини в поліцейській дільниці на тривалий час (іноді до 12 годин) без повідомлення про її процесуальний статус. (Під час вчинення подібних протиправних дій затриманим забороняється залишати поліцейську дільницю, їм не дозволяється здійснювати своє право на захист, їх не годують і не дають можливості задовольнити свої фізіологічні потреби) [4].

Наша країна, згідно зі статтею 25 Конституції України, гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами [5]. Таку ж норму містить і стаття 8 Закону України "Про громадянство України".

В даний час, за кордоном, консульське забезпечення захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб України здійснюється через Департамент консульської служби Міністерства закордонних справ України. Цей департамент відповідає за надання консульських послуг, включаючи захист прав українських громадян за кордоном. Водночас, було запроваджено спрощений порядок повернення в Україну громадян, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, сексуальною та іншою експлуатацією. Це важливий крок у боротьбі проти транснаціонального злочину та захисту прав людини. У разі втрати паспортів, консульські установи України мають у стислі терміни вирішувати безпосередньо з відділами громадянства паспортної та імміграційної служби МВС України питання підтвердження особи громадянина для подальшого документування його закордонною установою свідоцтвом на повернення в Україну. Це важливий аспект консульської допомоги, що спрямований на забезпечення безпеки та захисту прав українських громадян за кордоном.

Список використаних джерел:

1. УВКБ ООН оновлює дані про біженців з України, які відображають останні переміщення URL: https://www.unhcr.org/ua/46047-unhcr-updates-ukraine-refugee-data-reflecting-recent-movements_ua.html
2. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>
3. UNHCR chief condemns ‘discrimination, violence and racism’ against some fleeing Ukraine URL: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1114282>
4. Типові порушення прав українців в Угорщині озвучив представник НААУ URL: <https://unba.org.ua/news/8244-tipovi-porushennya-prav-ukrainciv-v-ugorshini-ozvuchiv-predstavnik-naau.html>
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

*Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Конституція України у ст. 29 закріпила право на свободу та особисту недоторканність та встановила можливість його обмеження лише на підставах та в порядку, які чітко визначені законом [1]. Стан забезпечення реалізації цього права в Україні завжди перебував під особливим увагою, адже випадки його свавільного обмеження траплялися достатньо часто і в мирній Україні, але в умовах збройного конфлікту, повномасштабного вторгнення, окупації частини території України проблема гарантування права на свободу та особисту недоторканність вийшла на новий рівень. Зокрема, на тимчасово окупованих територіях забезпечити громадянам це право стало практично неможливим.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» держава вживає всіх заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території. Основними напрямками захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях серед іншого визначається

захист основоположних громадянських прав і свобод людини та вжиття заходів для звільнення всіх незаконно затриманих чи утримуваних Російською Федерацією або окупаційною адміністрацією Російської Федерації громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебували на момент їх затримання на території України [2].

Проте ці норми сьогодні фактично мають декларативний характер, адже дієвих механізмів забезпечити громадянам право на свободу та особисту недоторканність на тимчасово окупованих територіях не існує.

Порушення ст. 29 Конституції України в умовах окупації виявляється насамперед у незаконному затриманні, арешті, триманні під вартою, позбавленні волі без справедливого судового розгляду, утриманні в полоні цивільних осіб. На відміну від інших форм обмеження свободи людини, які часто трапляються і в мирний час, взяття в полон цивільних осіб – нова форма порушення права на свободу та особисту недоторканність, що застосовується росією, і абсолютно суперечить нормам міжнародного гуманітарного права, яке під полоном розуміє обмеження свободи осіб, які брали участь у воєнних діях, з метою запобігання їхній подальшій участі в них [3,4]. Резолюцією Ради ООН з прав людини «Ситуація з правами людини в Україні внаслідок збройної агресії», схваленою в квітні 2024 року, було суворо засуджено грубі порушення державою-агресором міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, зокрема незаконні утримання у російському полоні цивільних громадян України. В документі наголосили на необхідності звільнення всіх цивільних осіб, затриманих в порушення міжнародного гуманітарного права. Але ж росія не зважає на такого роду документи. Крім того, особливістю полону, як форми обмеження свободи людини окупаційною владою є те, що вона не визнає факти утримання цивільних, заперечує їх, намагається приховати, таким чином шанси на звільнення даної категорії осіб шляхом обміну, який застосовується до військовополонених, надзвичайно малі.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» покладає функції захисту прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях на Омбудсмана та Кабінет Міністрів України [2].

Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зобов'язаний здійснювати парламентський контроль за додержанням прав людини на тимчасово окупованих територіях, у разі необхідності представляти Верховній Раді України спеціальну доповідь. За даними офісу Омбудсмана, на їх адресу надходить безліч звернень від постраждалих громадян безпосередньо та від їх близьких і рідних про незаконне затримання, притягнення до відповідальності, взяття в полон.

Здійснення зобов'язання щодо моніторингу стану дотримання прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладено на Кабінет Міністрів України. Суб'єктами даного моніторингу Кабінет Міністрів України визначає не лише центральні органи виконавчої влади, а й органи місцевого самоврядування, міжурядові та неурядові міжнародні організації та їх органи, громадські об'єднання, які забезпечують збір та аналіз інформації про

стан дотримання норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку із збройною агресією проти України. Ініціатором проведення моніторингу є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Об'єктом моніторингу серед іншого є інформація про порушення норм міжнародного гуманітарного права, зокрема про нелегальні ув'язнення; захоплення полонених з числа цивільних осіб. За результатами моніторингу надсилається звіт Міністерству закордонних справ для подальшого надання відповідної інформації міжнародним організаціям у сфері захисту прав і свобод людини, Офісу Генерального прокурора, СБУ, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини до відома [5].

Правоохоронні органи України фактично утворили систему розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших. Спеціалізовані підрозділи з'явилися в СБУ, Національній поліції, Державному бюро розслідувань, прокуратурі. Між ними налагоджена взаємодія, відбувається обмін інформацією з метою підвищення ефективності документування та розслідування злочинів росії, формування доказової бази. Створено Координаційний штаб з питань взаємодії правоохоронних та інших державних органів під час фіксації та розслідування воєнних злочинів і ведення військово-політичним керівництвом російської федерації агресивної війни в Україні.

Крім цього в Україні діють Національне інформаційне бюро, одним із ключових напрямків діяльності якого є збір можливими способами та узагальнення даних про незаконно затриманих окупантами з числа мирного населення, та Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України.

Роль усіх вищезгаданих органів в сфері забезпечення права на свободу та особисту недоторканність по суті зводиться до:

- збору інформації щодо фактів порушення цього права, її узагальнення, оприлюднення та надання міжнародним організаціям у сфері захисту прав людини;

- здійснення закликів до міжнародної спільноти щодо посилення тиску на росію з метою звільнення незаконно затриманих;

- використання механізмів двосторонньої міжнародної співпраці, міжнародних організацій та міжнародних судових інстанцій з метою збереження та посилення санкцій, що застосовуються до агресора членами міжнародного співтовариства;

- документування та розслідування відповідних порушень правоохоронними органами;

- підготовки і супроводження консолідованої претензії України до росії щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України, притягнення винних осіб до відповідальності за воєнні злочини (незаконне позбавлення волі, взяття заручників), злочини проти людяності (ув'язнення або інше жорстке позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права).

Аналіз поточної ситуації свідчить про те, що документування та

розслідування порушень з боку росії, що дозволить довести її злочини і в перспективі активізувати процес обміну, та співробітництво з міжнародними інститутами з метою притягнення агресора до відповідальності за порушення норм міжнародного права – ключові напрямки в процесі забезпечення права на свободу на особисту недоторканність на окупованих територіях.

Отже, проблема обмеження свободи людини в умовах збройного конфлікту та окупації частини території України набула особливого значення. Порушення державою-агресором норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права стосовно поводження з цивільним населенням на окупованих нею територіях є надзвичайно масштабним. Державні органи України застосовують всі існуючі механізми, передбачені законами України та міжнародними нормами, з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян, які опинилися в окупації, проте це проблему не вирішує. Час вимагає створення нових механізмів, наприклад, обмеження права вето постійних членів Ради Безпеки ООН, що сприятиме позбавленню росії можливості блокування будь-яких реакції на свою агресію в Україні. Спеціальний міжнародний воєнний трибунал став би найбільш дієвим та швидким інструментом притягнення до відповідальності керівництва російської федерації, його створення вже підтримали 44 країни.

Єдиним же засобом для припинення порушень прав і свобод людини взагалі та права на свободу та особисту недоторканність зокрема в умовах збройного конфлікту є вжиття Україною всіх можливих заходів для якнайшвидшого звільнення території від агресора.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Юрінком, 1996. – 80 с.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. ст.892.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
5. Порядок проведення моніторингу стану дотримання норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку із збройною агресією проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2024-%D0%BF#Text>.

*Хізанов Олексій Дмитрович,
курсант навчально-наукового інституту №
1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПЕРСПЕКТИВИ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Завдяки постійним змінам у світі та внутрішнім перетворенням українського суспільства, виникають нові виклики для державного управління та політичних інститутів. Республіканська форма правління, яка базується на принципах демократії, відкритості та поділу влади, потребує постійного аналізу та оновлення, щоб ефективно відповідати на сучасні виклики. В контексті України, де демократія та правова держава є важливими цілями, розгляд перспектив республіканської форми правління є ключовим для розвитку стійких та ефективних політичних структур, спроможних відповідати потребам сучасного суспільства. Дослідження цього питання дозволить розкрити потенційні переваги та виклики республіканської моделі українського управління та визначити шляхи подальшого вдосконалення для забезпечення сталого розвитку країни.

Сучасні виклики перед республіканською формою державного правління визначаються різними аспектами політичного, економічного та соціального розвитку країни, умовами воєнного стану тощо [1, с. 61–89].

Зокрема, корупція та недостатня відкритість владних процесів є серйозною перешкодою для ефективності республіканської форми правління. Боротьба з корупцією є однією з найбільш важливих завдань для зміцнення державності та довіри громадян до влади. Це передбачає створення ефективної системи контролю за використанням публічних коштів, реформування правоохоронних органів та судової системи, а також запровадження прозорих та відкритих механізмів влади.

Політичні конфлікти можуть призвести до загрози для стабільності республіканської системи. Важливо забезпечити конструктивний діалог між всіма політичними силами та зміцнити механізми міжпартійної співпраці.

Економічні труднощі та соціальна напруга можуть підірвати легітимність владних структур та призвести до загострення політичної ситуації. Важливо розробити та впровадити ефективні економічні та соціальні політики для зменшення нерівності та забезпечення сталого розвитку.

Міжнаціональні конфлікти вимагають ретельної уваги та врегулювання. Забезпечення дотримання прав людини та гарантія рівноправ'я всіх національних та етнічних груп є важливою умовою для збереження єдності країни.

Геополітичні нестабільності та загрози з боку зовнішніх акторів є серйозним випробуванням для республіканської форми правління. Зміцнення національної

безпеки та здатність до ефективного міжнародного співробітництва є ключовими факторами в подоланні цих викликів.

Однією з перспектив розвитку може стати впровадження реформ, спрямованих на розбудову децентралізованої влади та розвиток місцевого самоврядування. Посилення ролі місцевих органів управління та делегування їм більших повноважень сприятиме ефективнішому вирішенню проблем на місцевому рівні та збільшити довіру громадян до влади.

Стимулювання інвестицій, розвиток інфраструктури, підтримка сфери малого та середнього бізнесу, модернізація промисловості та сільського господарства сприятиме зростанню економіки, підвищенню життєвого рівня населення та зміцненню стабільності у країні [2, с. 16–25].

Зважаючи на ці виклики, республіканська форма державного правління в Україні повинна стати ефективним механізмом для забезпечення демократії та громадянського суспільства, сприяти розвитку демократичних інститутів та політичної конкуренції. До прикладу однією з ключових реформ в Україні стала децентралізація влади, підтримка місцевого самоврядування, розвиток громадянського суспільства і вдосконалення законодавчої бази, що стають перепонами перед можливістю звернення держави в диктатуру. Адже розширення демократичних інститутів і їхня дієздатність визначають величезне значення для будь-якого суспільства, що прагне до стабільності, справедливості та розвитку. Ще однією ключовою перспективою є інтеграція в міжнародні організації [3]. Україна, як республіка, може інтегруватися в структури Європейського Союзу та інші організації, що сприятиме розвитку демократії, правової держави та економічного зростання.

Отже, розвиток і майбутнє підтримання демократії має більше значення, ніж просто ведення форми республіканського правління. Адже вона потребує постійного розвитку демократичних інститутів, тому що їх ефективність і дієздатність стають критичними елементами у відсічі тоталітаризму та гарантуванні прав і свобод громадян. Загалом, перспективи республіканської форми державного правління в Україні є сприятливими у світлі сучасних викликів, але успішність цього шляху залежить від безпекової ситуації, ефективності реформ, політичної стабільності та здатності суспільства адаптуватися до змін.

Список використаних джерел:

1. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року: науково-аналітична записка. Київ : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. 176 с.
2. Колюх В. В. Трансформація форми державного правління в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 3. Ч. 2. С. 16–25.
3. Петришин О. В. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3. С. 142–161.

*Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5807-928X>
Мамойлик Юлія Анатоліївна,
студентка 203 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ*

СУЧАСНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Міграційна сфера є однією з найбільш дискусійних серед країн-учасниць ЄС. Це комплексний і багатогранний процес, який стосується безпеки, економіки, культурного взаєморозуміння та соціального зближення.

ЄС зіткнувся зі значним потоком біженців та мігрантів, особливо внаслідок конфліктів у країнах Близького Сходу та Північної Африки, а також з великою кількістю вимушених мігрантів з України через повномасштабне вторгнення РФ на українську територію 24 лютого 2022 року. Деякі країни відкрито привітали людей, які втікали від війни, тоді як інші вважають це викликом для своєї соціальної та економічної стабільності. Різні підходи до міграційної політики часто призводять до непорозумінь між країнами ЄС, а також внутрішніх конфліктів у країнах-членах.

З одного боку, міграція може бути джерелом робочої сили для країн, які потребують додаткових працівників, але, з іншого боку, вона може стати причиною соціальних напруги та конкуренції на ринку праці. Нелегальна міграція є серйозною проблемою для багатьох країн ЄС. Вони намагаються розвинути спільну стратегію для боротьби з цим явищем, включаючи контроль на кордонах та співпрацю з країнами походження. Міграція також породжує питання інтеграції та культурного розмаїття.

На даний момент, єдиної інтегрованої моделі регулювання міграційних процесів у межах ЄС не існує оскільки держави-члени євроспільноти різняться за соціально-економічним розвитком, стандартами та рівнем життя й як наслідок своїм баченням належного регулювання міграційних процесів. Не містить такої моделі Лісабонська угода (2007 р.) – базовий документ щодо принципів функціонування ЄС [1].

Міграційна криза 2015–2016 рр., пов'язана з великим напливом мігрантів з Близького Сходу показала неспроможність членів ЄС знайти компроміс щодо спільної міграційної політики. Лідери окремих європейських держав використовують міграційну тематику у своїх політичних цілях як у середині держави так і на міжнародній арені. Так, дедалі більше дослідників та експертів вказують на те, що наднаціональні інституції ЄС часто не в змозі проводити адекватну кризовим реаліям часу міграційну політику, тим більше дотримуючись при цьому фундаментальних і системоутворюючих принципів євроінтеграції, передусім таких як солідарність і справедливий розподіл

навантаження [2, с. 68].

Основна суперечка розгортається між державами, які хочуть ще більше обмежити доступ для мігрантів, і тими, які все ще готові їх приймати. Так звані «країни першого в'їзду», такі як Греція, Італія, Іспанія, Угорщина та Хорватія, дозволяють мігрантам і потенційним шукачам притулку рухатися далі по території країн-учасниць ЄС. Водночас, Австрія, Німеччина та інші держави, куди прямують мігранти, скаржаться, що десятки тисяч осіб подають у них заяви на надання притулку, які насправді мали б бути подані в «країнах першого в'їзду», що є основним принципом Дублінського регламенту, який регламентує розгляд надання притулку в ЄС [3].

21 березня 2014 року була підписана політична частина Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, у тексті якої йдеться про співробітництво України та ЄС у сфері міграції, притулку та управління кордонами. Наголошено на подоланні причин міграції, запровадження превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією (стаття 16): «сторони підтверджують важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями та надалі розвиватимуть всеохоплюючий діалог щодо всіх питань у сфері міграції, зокрема нелегальної міграції, легальної міграції, незаконного переправлення осіб через державний кордон та торгівлі людьми, а також включення проблемних питань у сфері міграції до національних стратегій економічного та соціального розвитку регіонів, звідки походять мігранти» [4].

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, за даними УВКБ ООН: 6,2 млн опинилися за кордоном, з них 5,8 млн – у Європі. Близько половини – це жінки працездатного віку (70% з вищою освітою), які готові працювати та розвивати економіки приймаючих країн [5]. За офіційними даними статистичної організації Європейської комісії Євростату з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну до ЄС виїхало більш ніж 650 тис. військовозобов'язаних чоловіків. Таким чином, втрата придатних до військової служби чоловіків є серйозною проблемою та викликом для системи національної безпеки України. В умовах воєнного стану міграційна політика держави прямо впливає на систему забезпечення національної безпеки України.

Від того, чи вдасться повернути українців додому після війни, напругу залежить майбутнє української економіки, її післявоєнне відновлення та розвиток. Нові соціологічні дослідження показують, що чим довше триватиме війна, тим більше причин залишитися за кордоном з'являється у значної частини українських біженців. За більш ніж два роки, на протязі яких триває війна, чимало українців вже знайшли собі роботу за кордоном, хтось уже відкрив свій бізнес, а діти, особливо старшого шкільного віку, діти, які пішли здобувати професійну освіту, отримують реальну перспективу вільного доступу на європейський ринок праці із дипломами європейського зразка.

Отже, наша країна невдовзі після початку повномасштабної війни подала заявку на вступ до ЄС, очевидно, що у найближчому майбутньому стане учасницею організації, процес модернізації міграційного законодавства відповідно до європейського вже розпочався, триває та покликаний інтегрувати національне міграційне законодавство в загальноєвропейську міграційну

систему. Негативним аспектом цього процесу є те, що вочевидь, Україні доведеться розділити спільні з ЄС міграційні виклики. Також не варто забувати увагу про штучні міграційні кризи створені РФ та Республікою Білорусь з метою політичного тиску та дестабілізації міграційної ситуації на спільних з ЄС кордонах. Але головним викликом для спільної міграційної політики України та ЄС є питання повернення українців додому.

Список використаних джерел:

1. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу). URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf>
2. Оснач О.М. Зміни міграційної політики Європейського Союзу (2015–2020): аналіз деяких наслідків. Migration & Law. 2021. Vol. 1 (issue 2). Київ : Національна Академія Управління. Інститут Сучасних Освітніх Технологій, 2021. С. 68–88.
3. Що зміниться у міграційній політиці ЄС в 2023 році. DW : вебсайт. URL: <https://www.dw.com/uk/so-zminitsya-u-migracijnij-politici-es-v-2023-roci/a-64220445>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 21.03.2014 р. (політична частина), 27.06.2014 р. (економічна частина). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
5. Ukraine Refugee Situation. UNHCR, the UN Refugee Agency : website. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413

*Шуманевська Крістіна Анатоліївна,
курсантка 205 навчальної групи ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:*

*Чеханюк Леся Володимирівна,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Враховуючи сучасні політичні реалії повномасштабної війни Російської Федерації на території України, доцільно розглянути співпрацю України та ЄС у сфері забезпечення ядерної безпеки, яка важлива не лише для нашої країни, але і для усього світу.

Особливість енергетичної безпеки України полягає в тім, що її питому вагу значною мірою складає атомна енергетика, оскільки попередні десятиліття Україна невпинно нарощувала свій енергетичний потенціал за рахунок інтенсивного будівництва атомних електростанцій спільно із РФ. Однак, саме на період спільного обслуговування атомних станцій силами СРСР у 1986 році трапилася найбільша техногенна катастрофа у сфері атомної енергетики – аварія на Чорнобильській АЕС, трагічні наслідки якої стали загрозою для усього людства.

В умовах повномасштабної війни в Україні діючими є чотири атомних електростанції, а саме Запорізька АЕС, Рівненська АЕС, Південноукраїнська АЕС, Хмельницька АЕС. Ними вироблялося більше половини електроенергії в Україні. Тепер ці енергоблоки в будь-який час можуть стати загрозою для населення України та світу в результаті враження або пошкодження. В першу чергу це стосується Запорізької АЕС, територія якої опинилася окупованою і ізольованою від нашої енергосистеми.

Україною активно вживаються адекватні внутрішні превентивні заходи щодо забезпечення її енергетичної та ядерної безпеки. Президент Володимир Зеленський ввів у дію рішення РНБО України від 13 січня 2023 року щодо питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року. «Відповідно до статті 107 Конституції України постановляю увести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 січня 2023 року «Щодо стану виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року в умовах особливого періоду», – ідеться в указі [1].

Від самого початку вторгнення військ РФ на територію України, а особливо після окупації м. Енергодар і захоплення Запорізької АЕС, яке відбулось 04 березня 2022 року, керівництво ДП «НАЕК «Енергоатом» знаходиться в посиленій комунікації з МАГАТЕ та її генеральним директором Рафаелем Маріано Гроссі. З моменту початку військової агресії росії МАГАТЕ здійснила низку візитів до України. Так, 30 березня 2022 року відбувся візит гендиректора МАГАТЕ Р.М. Гроссі до Південноукраїнської АЕС. 26 квітня 2022 року відбувся візит гендиректора МАГАТЕ на Чорнобильську АЕС. Під час перебування пана Р.М. Гроссі в місті Києві відбулась його зустріч з Президентом України В. Зеленським та очільником компанії П. Котіним [2].

З огляду на відсутність чіткої позиції МАГАТЕ стосовно російсько окупації, ДП «НАЕК «Енергоатом» вимагає від Агентства вжити активних заходів з виведення російських найманців з усіх захоплених ядерних об'єктів України та міст-супутників і поруч розташованих населених пунктів і створення безпекової зони навколо кожної української АЕС, на території якої не повинно бути жодного військового персоналу, озброєнь або техніки також через бездіяльність московського центру (МЦ) ВАО АЕС в умовах війни рф проти України ДП «НАЕК «Енергоатом» подало заявку на вихід із МЦ і перехід до Паризького центру (ПЦ) ВАО АЕС за всіма програмами асоціації. Відповідне

рішення було ухвалене 31 березня на засіданні Ради керуючих ВАО. Таким чином, з 1 квітня 2022 року всі АЕС Компанії стали членами ПЦ. Це означає, що МЦ не матиме доступу до вихідних даних про роботу АЕС Компанії, а партнерські перевірки на АЕС та їх оцінка будуть здійснюватися під егідою ПЦ. Наприкінці квітня між ДП «НАЕК «Енергоатом» і ПЦ було підписано угоду про взаємодію у випадку надзвичайної ситуації, яка вводить в дію розроблену ПЦ процедуру надання підтримки ДП «НАЕК «Енергоатом» у випадку надзвичайної ситуації на АЕС Компанії. Окрім цього, ПЦ розробив дорожню карту поетапної інтеграції АЕС Компанії до ПЦ. Щотижня проводяться наради ПЦ з керівництвом ВП АЕС, на яких обговорюється поточна ситуація на майданчиках АЕС, зокрема стан ядерної безпеки, наявність каналів зв'язку у випадку надзвичайної ситуації та нагальні потреби станцій [2].

Міжнародно-правові акти в галузі енергетичної та ядерної безпеки сьогодні охоплюють широкий спектр організаційно-правових та технічних проблем, які мають міжнародне значення. А тому у переважній більшості країн діяльність суб'єктів атомної енергетики є об'єктом дуже жорсткого регулювання. Зокрема, ООН ухвалила міжнародно-правові документи, які регулюють фізичну ядерну безпеку, до яких насамперед належать:

- Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок (від 5 вересня 1993 року, з поправкою 2005 року) [3];
- Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму, ухвалена резолюцією 59/290 Генеральної Асамблеї ООН 13 квітня 2005 року [4];
- Договір про заборону ядерної зброї, який був ухвалений у 2017 році та набрав чинності 22 січня 2021 року [5].

Таким чином, світова доктрина щодо підвищення надійності та безпеки ядерних об'єктів постійно вдосконалюється. Однак, для мінімізації загроз критичній інфраструктурі, необхідний комплексний підхід з боку партнерів, який повинен дозволити:

- виявляти, стримувати, нейтралізувати, протидіяти загрозам і небезпекам, спрямованим на забезпечення енергетичної і ядерної безпеки критичної інфраструктури країни;
- знижувати вразливість критично важливих активів, систем і мереж;
- пом'якшувати потенційні наслідки для критичної інфраструктури інцидентів або несприятливих подій [6].

Реалізація зазначених пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері енергетичної і ядерної безпеки, дозволить забезпечити узгодження дій залучених суб'єктів у рамках комплексної системи реагування на загрози енергетичній та національній безпеці відповідно до їх компетенцій. Особлива роль в цьому належить країнам Євросоюзу, з якими Україною вибудовуються нова модель взаємостосунків, де українській енергосистемі належить рівноправне місце як органічній складовій єдиної європейської енергетичної системи. Така координація забезпечить узгодженість дій усіх цих учасників з цілями національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 січня 2023 року «Щодо стану виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року в умовах особливого періоду» : Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18/2023#Text>
2. Міжнародна співпраця. Енергоатом. URL: <https://old.energoatom.com.ua/international-cooperation.html>.
3. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу (CPPNM) та поправка до неї від 26.10.1979 року. URL: <https://www.iaea.org/publications/documents/%20conventions/convention-physical-protection-nuclear-material-and-its-amendment>.
4. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму : ухвалена резолюцією 59/290 Генеральної Асамблеї ООН 13 квітня 2005 року; ратифікована Законом України N 3533-IV (3533-15) від 15.03.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text
5. Договір про заборону ядерної зброї, ухвалений у 2017 році, набрав чинності 22 січня 2021 року. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%83_%D1%8F%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%97
6. Когут Ю.І. Енергетичні війни як загроза національній безпеці держав Євросоюзу. Київ. 2022. 270 с.

Ящур Павло Олександрович,

*курсант навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Власенко Валерій Павлович,

*доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Централізація влади в унітарних державах є складним і суперечливим питанням, що впливає на ефективність державного управління, демократичність процесів та стабільність розвитку країни. В умовах централізованого управління всі ключові рішення приймаються центральною владою, що може призводити до обмеження автономії регіонів, сповільнення реакції на місцеві проблеми та зниження ефективності використання ресурсів. У випадку України питання централізації влади набуває особливої актуальності через історичні, політичні та соціально-економічні обставини.

Централізація влади також розглядається як засіб забезпечення політичної стабільності. Уряди унітарних держав можуть прагнути до централізації для зміцнення своєї влади та контролю над усіма регіонами країни. Це дозволяє уникнути фрагментації політичного ландшафту та створення потужних регіональних лідерів, які можуть кидати виклик центральному уряду. Крім того, централізація сприяє уніфікації політики та адміністративних процесів, що забезпечує більш передбачуване та стабільне політичне середовище.

Зосередження влади в центрі може бути обґрунтоване прагненням до підвищення адміністративної ефективності. Централізоване управління дозволяє уникнути дублювання функцій та ресурсів, зменшуючи витрати на адміністрування [1, с. 34–39]. Це також забезпечує узгодженість та координацію політики на всіх рівнях, що може бути особливо важливим у випадках, коли країна стикається з серйозними викликами, такими як економічна криза або військовий конфлікт. Унітарні держави часто аргументують централізацію як необхідну умову для ефективного та швидкого прийняття рішень.

Перш за все, централізація влади може призвести до віддаленості та відчуження влади від місцевих громад та регіонів. Унітарна держава, де центральний уряд має велику концентрацію влади, може зіткнутися з проблемами у врахуванні місцевих особливостей, потреб та інтересів населення на місцевому рівні. Це може призвести до відчуття незадоволення та невпевненості серед громадян щодо дійсного впливу на прийняття рішень, що стосуються їхнього життя.

Тривала відсутність політичної волі для проведення повноцінної децентралізації у державному управлінні стала однією з причин посилення сепаратистських рухів на сході країни. Наслідками політики тотальної централізації влади в Україні стали: істотна залежність територій від центру; низький рівень інвестиційної привабливості територій; інфраструктурно, фінансово та кадрово слабкі громади; складна демографічна ситуація; низький рівень довіри до влади; низька ефективність управлінських рішень тощо.

Крім того, централізація влади спричиняє виникнення бюрократичних перешкод та ускладнює процеси прийняття та виконання рішень. Чим більше владних повноважень зосереджено в центральному уряді, тим більше часу та зусиль потрібно для координації та здійснення дій на місцевому рівні [2, с. 73–79]. Це може призвести до затримок у вирішенні проблем та виконанні програм розвитку, що може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток регіонів.

Не менш важливою є проблема демократії та участі громадян у прийнятті рішень. Централізація влади може обмежувати можливості громадян брати активну участь у політичному житті та впливати на процеси управління на місцевому рівні, що суперечить принципам демократії та викликає недовіру до владних структур.

З прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо

фінансової децентралізації тощо в Україні забезпечено позитивну динаміку децентралізації державної влади. Тобто делегування частини владних повноважень від центрального уряду до органів місцевого самоврядування. Децентралізація дозволяє краще враховувати місцеві потреби та особливості, забезпечує більшу автономію та відповідальність місцевих органів влади за прийняті рішення [3].

Ще одним способом уникнення тотальної централізації влади є проведення реформ, що спрямовані на підвищення прозорості, відкритості та участі громадян у прийнятті рішень. Це може включати розширення можливостей місцевих громад у вирішенні своїх проблем через механізми місцевого самоврядування, створення публічних консультацій та участь громадських організацій у процесі прийняття рішень.

Крім того, важливим способом вирішення проблеми централізації влади є розвиток регіональних та місцевих економічних і соціальних ініціатив. Створення сприятливих умов для розвитку місцевих громад, підтримка малих та середніх підприємств на регіональному рівні, розвиток соціальних програм та культурних ініціатив можуть зменшити нерівності та зробити владу більш доступною та ефективною на різних рівнях [4, с. 92–118].

Загалом, досвід України у проблемі централізації влади показує необхідність балансу між централізацією та децентралізацією, забезпечення ефективного та справедливого управління на всіх рівнях, а також створення механізмів взаємодії та співпраці між центральним та місцевими владними структурами для досягнення загального розвитку країни.

Отже, вирішення проблем централізації влади вимагає комплексного підходу та рівномірного розподілу повноважень між центральними і місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування. Український досвід підкреслює важливість децентралізації та забезпечення ефективної взаємодії для досягнення справедливого та ефективного управління на різних рівнях. В цілому, централізація влади в унітарних державах потребує уважного аналізу та збалансованого підходу. Важливо забезпечити належний рівень децентралізації врахувавши місцеві особливості та потреби для забезпечення ефективного та гармонійного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.

2. Мостовенко О. О. Децентралізація це нові можливості об'єднаних територіальних громад. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2020. №. 44. С. 73–79.

3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Реформа децентралізації». [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

4. Гамбург Л. С. Державна влада: територіальний устрій і децентралізація : монографія. Запоріжжя: LAP. 2018. 220 с.